

— คู่มือการทำ —

เกษตร พันธสัญญา

สิ่งที่เกษตรกรควรรู้และพึงระวัง

คู่มือการทำ
เกษตรพันธสัญญา:
สิ่งที่เกษตรกรควรรู้และพึงระวัง

จิรวรรณ กิจชัยเจริญ และ พรสิริ สืบพงษ์สังข์

จัดทำโดย: แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี (นสธ.)
สนับสนุนโดย: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

คู่มือการทำเกษตรพันธสัญญา: สิ่งที่เกษตรกรควรรู้และพึงระวัง

สนับสนุนโดย: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
เลขที่ 99/8 ศูนย์เรียนรู้สุขภาพ ช.งามดูพลี ถ.พระราม 4
แขวงทุ่งมหาเมฆ เขตสาทร กรุงเทพฯ 10120
โทรศัพท์: 0 2343 1500 โทรสาร: 0 2343 1551
www.thaihealth.or.th

จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย: แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี (นสธ.)
สถาบันศึกษานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (PPSI)
เลขที่ 145/5 หมู่ 1 ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50300
โทรศัพท์: 0 5332 7590-1 โทรสาร: 0 5332 7590-1 # 16
www.tuhpp.net

ปีที่พิมพ์: มิถุนายน 2557
จำนวนพิมพ์: 500 เล่ม
ออกแบบรูปเล่ม: ลีอคอินดีไซน์เวิร์ค โทรศัพท์: 0 5321 3558

คำนำ

การทำเกษตรพันธสัญญามีปัญหาสำคัญประการหนึ่ง คือ การที่เกษตรกรไม่ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการลงทุน ผลตอบแทน ความเสี่ยง รวมทั้งประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับข้อตกลงในระบบพันธสัญญาที่ดีพอ ก่อนทำการตัดสินใจลงทุนในระบบเกษตรพันธสัญญา เมื่อตัดสินใจลงทุนทำแล้วอาจพบภายหลังว่าการทำเกษตรพันธสัญญาไม่ใช่ระบบเกษตรที่ตนเองต้องการ แต่ภาระหนี้สินที่เกิดจากการลงทุนอาจทำให้เกษตรกรต้องจำยอมทำเกษตรพันธสัญญาต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำฟาร์มปศุสัตว์พันธสัญญา เนื่องจากใช้เงินลงทุนที่สูงกว่าการปลูกพืชในระบบพันธสัญญา

คู่มือการทำเกษตรพันธสัญญาเล่มนี้ ใช้ข้อมูลส่วนใหญ่ที่ได้จากการทำโครงการวิจัยต่อเนื่องเกี่ยวกับเกษตรพันธสัญญา 2 โครงการ ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากแผนงาน นสธ. โดยการสนับสนุนของ สสส. การจัดทำคู่มือเล่มนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลและองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการทำเกษตรพันธสัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการลงทุน ผลตอบแทนและความเสี่ยง ให้แก่เกษตรกรใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจก่อนการลงทุน

- ส า ร บั ญ -

มารู้จักเกษตรพันธสัญญา

- 5 -

รูปแบบและข้อตกลงในเกษตรพันธสัญญา

- 9 -

เงินลงทุนและผลตอบแทน
ของการทำฟาร์มปศุสัตว์พันธสัญญา

- 15 -

ความเสี่ยงและการปรับตัวของเกษตรกร
ภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญา

- 30 -

ข้อควรรู้เกี่ยวกับเกษตรพันธสัญญา

- 39 -

เอกสารอ้างอิง

- 48 -

1 _____ มารู้จักเกษตรกรพันธุ์สัญญา

ในยุคของการค้าเสรีและการขยายตัวของธุรกิจเกษตร การแข่งขันในการผลิตและการแปรรูปสินค้าเกษตรให้ได้ปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งราคาสอดคล้องกับความต้องการของตลาดมีเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง เกษตรกรรายย่อยมักประสบปัญหาในการเข้าถึงตลาด ขาดข้อมูลด้านการตลาด ขาดการเชื่อมโยงกับตลาดปัจจัยการผลิต และผลผลิตที่จำเป็น ทำให้ประสบความยากลำบากในการผลิตให้มีประสิทธิภาพและสามารถแข่งขันกับการผลิตขนาดใหญ่ได้ ขณะเดียวกัน บริษัทแปรรูปสินค้าอาหารต้องการสินค้าที่มีความเฉพาะเจาะจงมากขึ้นให้ได้ตามมาตรฐานสำหรับการแปรรูปและต้องการลดต้นทุนการผลิตเพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน เกษตรพันธุ์สัญญาได้ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างเกษตรกร บริษัทแปรรูปและตลาด อันจะทำให้ทั้งเกษตรกรและบริษัทสามารถผลิตเชิงพาณิชย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

เกษตรกรพันธสัญญาคืออะไร?

เกษตรกรพันธสัญญาเป็นการเกษตรที่มีข้อตกลงระหว่างบริษัทแปรรูป (ผู้ซื้อ) กับเกษตรกร (ผู้ผลิต) ในการผลิตและส่งมอบสินค้าเกษตรภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด เช่น ปัจจัยการผลิต เทคโนโลยีการผลิต คุณภาพของผลผลิตและราคารับซื้อ เป็นต้น โดยเกษตรกรพันธสัญญามีอยู่หลายรูปแบบแตกต่างกันไปตามชนิดของสินค้าเกษตรที่ผลิตและบริษัทคู่สัญญาเป็นสำคัญ

เกษตรกรพันธสัญญามีประโยชน์อย่างไร

ตามหลักการแล้วเกษตรกรพันธสัญญาเป็นระบบที่เข้ามาช่วยลดความเสี่ยงให้แก่ทั้งเกษตรกรผู้ผลิตและบริษัทผู้ซื้อผลผลิต เพื่อให้สามารถผลิตสินค้าเกษตรได้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภคและให้ได้สินค้าตามมาตรฐานที่กำหนด ทั้งสองฝ่ายควรจะได้รับประโยชน์จากเกษตรกรพันธสัญญา ดังนี้

• เกษตรกรผู้ผลิต

1) การเข้าถึงเทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย เช่น พันธุ์ ปุ๋ย หรืออาหารสัตว์ เทคนิคการจัดการ เป็นต้น พร้อมกันนี้บางบริษัทจัดส่งเจ้าหน้าที่ของบริษัทเข้ามาคอยดูแลให้คำปรึกษาแก่เกษตรกรตลอดฤดูกาลผลิต ทำให้การผลิตของเกษตรกรได้มาตรฐานมากขึ้น

2) ลดปัญหาข้อจำกัดด้านเงินทุนและความไม่สามารถเข้าถึงสินเชื่อในระบบได้ เพราะเกษตรกรอาจได้รับการสนับสนุนทุนหรือสินเชื่อในรูปแบบปัจจัยการผลิต เช่น ในการปลูกพริกและถั่วเหลือง ผักสด พบว่า บริษัทจัดเตรียมเงินทุนและค่าใช้จ่ายในการไถพรวนและขึ้นแปลงให้เกษตรกร รวมทั้งจัดเตรียมพันธุ์ ปุ๋ยและยาให้ยืมใช้โดยไม่คิดดอกเบี้ย และจ่ายเงินในราคาตลาดเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตมาขายให้บริษัท

3) ลดภาระและความเสี่ยงด้านการตลาด เพราะบริษัทเป็นผู้กำหนดลักษณะของสินค้าที่ต้องการและรับซื้อสินค้าจากเกษตรกรในราคาและปริมาณที่มีการตกลงกันไว้ล่วงหน้าก่อนการ

ผลิตในแต่ละรุ่น เกษตรกรไม่ต้องเสี่ยงผลิตก่อนแล้วไม่รู้ว่าขายให้ใครและได้ราคาเท่าไร

• บริษัทผู้ซื้อ

1) ลดความเสี่ยงในด้านความไม่แน่นอนและสม่ำเสมอของปริมาณและคุณภาพของวัตถุดิบที่เข้าสู่โรงงานแปรรูป ทำให้ได้สินค้าตามมาตรฐานที่ต้องการได้ เช่น บริษัทสามารถกำหนดเกรด (ขนาดและคุณภาพของผลผลิต) ที่จะรับซื้อในราคาประกันได้ หรือการทำข้อตกลงกับเกษตรกรว่าจะเข้าไปจับไก่เนื้อในช่วงที่มีน้ำหนักต่อตัวตามที่กำหนด

2) ลดต้นทุนการซื้อสินค้าจากตลาดเปิดทั่วไปหรือจากการผลิตเองได้ เพราะไม่ต้องลงทุนเองทั้งหมดแต่สามารถวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดได้

ในภาพรวมระดับประเทศ นอกจากภาคการเกษตรได้รับการพัฒนา เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแล้ว เกษตรพันธสัญญายังเป็นประโยชน์ในแง่ของการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหารมากขึ้น ผู้บริโภคได้รับอาหารที่มีคุณภาพจากกระบวนการผลิตที่ได้มาตรฐาน ขณะที่บริษัทแปรรูปสินค้าส่งออกสามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ดียิ่งขึ้น สร้างรายได้ให้กับประเทศมากยิ่งขึ้น

ปัญหาที่พบในการทำเกษตรพันธสัญญา

อย่างไรก็ตาม มีงานวิจัยหลายชิ้นที่ค้นพบปัญหาในทางปฏิบัติของการทำเกษตรพันธสัญญาในประเทศไทย โดยประเด็นที่มักเป็นปัญหา ได้แก่ **ความไม่นิ่งและความไม่ลงตัวในด้านเทคโนโลยีของบริษัท** เช่น ในการเลี้ยงสุกรขุน บางบริษัทไม่อนุญาตให้เกษตรกรเปิดพัดลมให้ลูกสุกรในช่วงแรก โดยให้เหตุผลว่าลูกสุกรจะหนาวไป พันธุ์ที่ใช้เป็นพันธุ์ที่ชอบอากาศร้อน แต่ปัญหาที่เกษตรกรพบ คือ ลูกสุกรล้มตายจำนวนมากจากการเป็นโรคปอด เป็นต้น บางบริษัทแนะนำให้เกษตรกรใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ อยู่เสมอ แต่เกษตรกรต้อง

เผชิญกับปัญหาการลงทุนที่ไม่สิ้นสุด เพราะการรับเทคโนโลยีใหม่ บางอย่างเป็นภาระหนี้สินให้เกษตรกรยังคงต้องผูกพันกับบริษัทต่อไป ซึ่งเกษตรกรไม่มีทางเลือกมากนัก เนื่องจากถ้าไม่รับเทคโนโลยีตามที่บริษัทแนะนำอาจมีผลในการตัดสินใจไม่เอาสัตว์มาให้เกษตรกรเลี้ยง ในรุ่นต่อไปได้

ประเด็นที่เป็นปัญหาอีกอย่างที่สำคัญ คือ **คุณภาพของปัจจัยการผลิตที่ได้รับจากบริษัท** ไม่ว่าจะเป็นพันธุ์ ปุ๋ยหรืออาหารสัตว์ เช่น กรณีการเลี้ยงไก่ไข่ เกษตรกรได้รับแม่พันธุ์ไก่ไข่ที่ไม่ตรงตามมาตรฐานที่กำหนดไว้ในข้อสัญญาการส่งมอบแม่พันธุ์ บางรุ่นได้รับแม่พันธุ์ที่ไม่มีคุณภาพ เช่น ได้แม่ไก่ที่อ่อนแอ มีอัตราการตายสูง อัตราการให้ไข่ลดลง ส่งผลให้ขาดทุน เพราะได้ไข่น้อยกว่าอาหารที่กิน กรณีเช่นนี้พบในการเลี้ยงสุกรขุนเช่นกัน ลูกสุกรบางรุ่นที่ได้รับจากบริษัทเลี้ยงยาก โตช้า และอ่อนแอต่อโรค ทำให้อัตราแลกเนื้อต่ำ หรือมีอัตราการตายสูง ส่งผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกร เช่นกัน ในกรณีของพืชพบใน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ข้าวโพดหวาน ข้าวโพดฝักอ่อน ที่บางครั้งเกษตรกรได้รับพันธุ์ที่ไม่มีคุณภาพ มีเปอร์เซ็นต์ความงอกต่ำ หรือมีการกลายพันธุ์เกิดขึ้น เกษตรกรต้องปลูกใหม่ทดแทนและรับภาระค่าเมล็ดพันธุ์ใหม่เอง

นอกจากนี้ยังพบปัญหาอีกหลายประเด็น เช่น ปัญหาด้านสุขภาพของเกษตรกร ความสัมพันธ์กับสังคม ด้านสิ่งแวดล้อม ในชุมชน รวมทั้งด้านความเป็นธรรม ซึ่งกล่าวไว้ในข้อควรรู้ของการทำเกษตรพันธสัญญา (บทที่ 5)

พืชหรือสัตว์ที่มีการผลิตภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญา

จากการค้นคว้าข้อมูลจากงานวิจัยต่าง ๆ พบว่า ในปัจจุบัน ประเทศไทยมีพืชและสัตว์ที่ผลิตในระบบพันธสัญญา ดังนี้

กรณีพืช ได้แก่ อ้อย มันฝรั่ง ข้าวโพดหวาน ข้าวโพดฝักอ่อน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลืองฝักสด พริก มะเขือเทศ มะเขือม่วง แตงกวาญี่ปุ่น ถั่วแขก หน่อไม้ฝรั่ง เมล็ดพันธุ์ข้าวโพด เมล็ดพันธุ์ฝัก

กรณีสัตว์ ได้แก่ สุกร ไก่เนื้อ ไก่ไข่ ปลา กุ้ง

2 รูปแบบและข้อตกลง ในเกษตรพันธสัญญา

รูปแบบการทำเกษตรพันธสัญญาในประเทศไทยมีอยู่ 3 รูปแบบ คือ **1) การประกันรายได้หรือเรียกว่าเป็นระบบจ้างผลิตหรือจ้างเลี้ยง** **2) การประกันราคา** และ **3) การประกันตลาด** แต่ละรูปแบบมีข้อตกลงที่แตกต่างกัน

ระบบเกษตรพันธสัญญาแบบจ้างทำการผลิตหรือจ้างเลี้ยง

ระบบพันธสัญญาแบบจ้างผลิตหรือจ้างเลี้ยงนี้ส่วนใหญ่พบในการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ การจ้างเลี้ยงสุกร การจ้างเลี้ยงไก่เนื้อ โดยบริษัทผู้จ้างเลี้ยงเป็นบริษัทแปรรูปขนาดใหญ่ระดับประเทศที่มีอยู่ไม่กี่บริษัท บริษัทผู้ว่าจ้างจะเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิตหลักมาให้เกษตรกร อันได้แก่ ลูกหมูหรือลูกไก่ อาหารสัตว์ ยาและวัคซีน และมีสัตวบาลคอยดูแลให้คำปรึกษา ส่วนเกษตรกรซึ่งเป็นผู้รับจ้างเลี้ยงต้องใช้ที่ดินของตนเองในการสร้างฟาร์ม เกษตรกรต้องลงทุนหรือกู้ยืมเงินเพื่อสร้างโรงเรือนระบบปิดที่ได้มาตรฐานฟาร์ม ลงทุนซื้ออุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นต้องมีตามที่บริษัทกำหนด ใช้แรงงานในครัวเรือนของตนเองหรือจ้างแรงงานมาเลี้ยงสัตว์ (ดังตารางที่ 2.1) หน้าที่สำคัญคือ ให้อาหาร ทำความสะอาด ฝ้าระวังดูแลไม่ให้ติดโรค จ่ายค่าสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น น้ำ ไฟฟ้า แก๊ส ในแง่ความเป็นเจ้าของ ถือว่าบริษัทเป็นเจ้าของผลผลิต นั่นคือ หมู ไก่ เป็นของบริษัท เกษตรกรไม่สามารถเอาไปขายหรือแม้แต่เอาไปบริโภคในครัวเรือนได้

ตารางที่ 2.1 ปัจจัยการผลิตและผู้ลงทุนในฟาร์มปศุสัตว์แบบรับจ้างเลี้ยง

ปัจจัยการผลิต	ผู้ลงทุน	
	บริษัทผู้ว่าจ้าง	เกษตรกรผู้รับจ้าง
ที่ดิน โรงเรือนและอุปกรณ์	-	✓
พันธุ์ อาหารสัตว์และยา	✓	-
แรงงาน	-	✓
สาธารณูปโภค	-	✓

ส่วนเกษตรกร จะได้รับผลตอบแทนเป็นค่าจ้างเลี้ยงตามน้ำหนักต่อกิโลกรัมที่เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ค่าจ้างเลี้ยงที่จะได้รับสามารถปรับลดหรือเพิ่มได้อีกที่ภายหลัง เช่น ถ้าเลี้ยงแล้วสัตว์ตายน้อยกว่าอัตราที่บริษัทกำหนด เกษตรกรจะได้รับโบนัสเพิ่มจากบริษัท แต่ถ้าเลี้ยงแล้วมีอัตราการตายมากกว่าหรือน้ำหนักตัวเพิ่มขึ้นน้อยกว่าปริมาณอาหารที่บริโภคไป ซึ่งจะมีการคำนวณออกมาเป็น “อัตราแลกเนื้อ” เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์เรียกว่า “ค่า FCR” มาจากชื่อเต็มว่า Feed Conversion Ratio ซึ่งบริษัทจะเป็นผู้คำนวณออกมาแล้วแจ้งให้เกษตรกรทราบ ถ้าบริษัทคำนวณแล้วพบว่า มีอัตราแลกเนื้อสูงเกินกว่าค่ามาตรฐานที่บริษัทกำหนดไว้ (อัตราแลกเนื้อสูงหมายถึง สัตว์กินอาหารมากเกินกว่ากำหนดกว่าจะเพิ่มขึ้นได้หนึ่งกิโลกรัม) เกษตรกรจะโดนปรับลดค่าจ้างเลี้ยง ขณะที่เกษตรกรอาจได้รับโบนัส ถ้าเลี้ยงแล้วได้อัตราแลกเนื้อต่ำกว่าค่ามาตรฐาน

การคิดค่าตอบแทนในระบบจ้างเลี้ยง ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้

- 1) ค่าจ้างเลี้ยงที่บริษัทกำหนด
- 2) โบนัสอัตราแลกเปลี่ยน (FCR)
- 3) อัตราการสูญเสียหรืออัตราการตายของสัตว์
- 4) การช่วยค่าไฟฟ้าหรือค่าพลังงานของบริษัท (มีหรือไม่มี)
- 5) การช่วยค่าติดตั้งอุปกรณ์พิเศษ (เป็นการสนับสนุนให้เกษตรกรติดตั้ง เช่น บริษัทจ่ายให้เกษตรกรที่มีไซโลเก็บอาหารสัตว์เพิ่มอีกกิโลกรัมละ 20 สตางค์ เป็นต้น)
- 6) ค่าเช่าโรงเรือน (พบเฉพาะในไก่เนื้อของบางบริษัท)

นอกจากนี้ ในระบบจ้างเลี้ยงบริษัทยังเป็นผู้ควบคุมหรือกำหนดการให้อาหารสัตว์ว่าเมื่อไรเกษตรกรควรให้อาหารสัตว์แบบไหน รวมทั้งกำหนดระยะเวลาในการเลี้ยงและการเข้ามาจับสัตว์ด้วย เช่น ในกรณีของไก่เนื้อ บริษัทจะกำหนดว่าจะเข้ามาจับสัตว์เมื่อสัตว์มีอายุกี่สัปดาห์หรือมีน้ำหนักตัวเท่าไร

ระบบเกษตรพันธสัญญาแบบประกันราคา

การทำสัญญาแบบประกันราคาเป็นรูปแบบพันธสัญญาที่พบมากทั้งในพืชและสัตว์ หลักการคือ บริษัทจะประกันราคารับซื้อผลผลิตกับเกษตรกร โดยเกษตรกรเป็นผู้ลงทุนปัจจัยการผลิตเองทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นพันธุ์ ปุ๋ยหรืออาหารสัตว์ ยา วัคซีน และสารเคมีต่าง ๆ (ตารางที่ 2.2) อย่างไรก็ตาม สำรองพบว่าบางบริษัทจะเป็นผู้ช่วยจัดหาปัจจัยการผลิตให้แก่เกษตรกรและให้สินเชื่อบริษัทเพื่อการผลิต จนเมื่อผลผลิตถึงฤดูเก็บเกี่ยว บริษัทจะหักเงินค่าปัจจัยการผลิตออกเมื่อขายผลผลิตได้

ในการทำฟาร์มปศุสัตว์ พบการทำสัญญาแบบประกันราคาในไก่เนื้อและไก่ไข่ ส่วนในพืช การทำพันธสัญญาก็จะเป็นแบบประกันราคาเป็นส่วนใหญ่ คือ เกษตรกรลงทุนในปัจจุบันการผลิตทั้งหมด แต่ได้รับเงินเชื่อปัจจุบันการผลิตและได้มีการประกันราคารับซื้อขั้นต่ำจากเกษตรกร ซึ่งราคาที่ประกันเป็นไปตามคุณภาพหรือเกรดของผลผลิตที่บริษัทเป็นผู้กำหนด อย่างเช่น การผลิตถั่วแขก ถ้าเกษตรกรสามารถผลิตได้เกรด A ราคาประกันจะสูงมากกว่าราคาของผลผลิตเกรด B

ตารางที่ 2.2 ปัจจัยการผลิตและผู้ลงทุนในฟาร์มปศุสัตว์แบบประกันราคาและประกันตลาด

ปัจจัยการผลิต	ผู้ลงทุน	
	บริษัทผู้ว่าจ้าง	เกษตรกรผู้รับจ้าง
ที่ดิน โรงเรือนและอุปกรณ์	-	✓
พันธุ์ อาหารสัตว์และยา	-	✓
แรงงาน	-	✓
สาธารณูปโภค	-	✓

ระบบเกษตรกรพันธสัญญาแบบประกันตลาด

การทำสัญญาแบบประกันตลาด หมายถึง บริษัทสัญญาว่าจะรับซื้อผลผลิตจากเกษตรกรอย่างแน่นอน แต่ไม่ได้กำหนดราคารับซื้อที่แน่นอนไว้ล่วงหน้า โดยจะรับซื้อในราคาตลาดขณะนั้น การลงทุนในปัจจุบันการผลิตเป็นความรับผิดชอบของเกษตรกร เช่นเดียวกับการประกันราคา เกษตรกรที่ทำพันธสัญญาแบบประกันตลาดต้องเป็นเกษตรกรที่มีความสามารถในการผลิตและสามารถรับมือได้กับความผันผวนของราคาสินค้าในท้องตลาดหรือมั่นใจว่าราคาสินค้าไม่ผันผวนมากนัก เรียกว่าสามารถเผชิญกับความเสี่ยงทั้งในด้านการผลิตและราคาได้ แต่ต้องการความมั่นใจด้านตลาดรองรับสินค้า

สินค้าเกษตรที่มีการทำพันธสัญญาแบบประกันตลาด ได้แก่ การเลี้ยงปลา โดยมีลักษณะคือ เกษตรกรต้องมีกระชังปลาของตนเอง เกษตรกรสามารถซื้อพันธุ์ปลาจากบริษัทอื่นได้ แต่ต้องเป็นพันธุ์และคุณภาพตามที่บริษัทกำหนด แต่ถ้าซื้อปลาจากบริษัทใหญ่ ลูกปลาจะมีคุณภาพมากกว่าแต่ต้องซื้อด้วยเงินสด ส่วนเกษตรกรที่รับพันธุ์ปลาจากบริษัทขนาดเล็ก บริษัทจะนำลูกปลามาให้เลี้ยงและจัดส่งอาหาร ยา และวัคซีนให้ตามปริมาณของลูกปลาที่เลี้ยงในรูปของสินเชื่อปัจจัยการผลิต แต่เกษตรกรสามารถสั่งเพิ่มอาหารได้ตลอด โดยต้องวางเงินมัดจำค่าอาหารตามที่บริษัทกำหนด จะมีเจ้าหน้าที่คอยให้คำแนะนำ เกษตรกรจ่ายค่าปัจจัยการผลิตเมื่อขายปลา โดยทางบริษัทจะหักหนี้สินที่มีไว้ โดยราคาที่บริษัทรับซื้อเป็นราคาตลาด ณ วันนั้น (เบญจพรรณและคณะ, 2555b)

ความแตกต่างของรูปแบบพันธสัญญาที่พบสามารถสรุปได้ 4 ประเด็นหลัก คือ การลงทุนในปัจจัยการผลิต การได้รับผลตอบแทนกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตและกรรมสิทธิ์ในผลผลิต ดังรายละเอียดในตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 สรุปความแตกต่างของรูปแบบพันธสัญญาที่พบ

	รับจ้างปลูก/เลี้ยง	ประกันราคา	ประกันตลาด
การลงทุน ในปัจจัยการผลิต	เกษตรกรลงทุน ในปัจจัยคงที่ เช่น ที่ดิน โรงเรือนและอุปกรณ์ เป็นต้น และแรงงาน แต่บริษัทลงทุนในปัจจัย การผลิตผันแปร เช่น พันธุ์ ปุ๋ย/อาหารสัตว์ และยา	เกษตรกรต้องลงทุนในปัจจัย การผลิตทั้งหมด โดยส่วนใหญ่ บริษัทให้ปัจจัยการผลิตมาใช้ก่อน ในรูปสินเชื่อและหักคืน เมื่อมารับซื้อผลผลิต	
การได้รับ ผลตอบแทน	ได้ค่าจ้างเลี้ยงในอัตรา ที่ตกลงกันได้ แต่ทั้งนี้อาจ ได้รับโบนัสเพิ่มหรือ โดนหักลดค่าจ้างเลี้ยง ถ้าอัตราตายและ อัตราแลกเนื้อต่ำ หรือสูงกว่าที่บริษัท กำหนดมาตรฐานไว้	ตามราคา ประกัน ที่ตกลงกันได้ โดยส่วนใหญ่ มีการกำหนด ราคา ตามเกรด ของผลผลิต	เป็นไปตาม ราคาตลาด ในวันที่ซื้อ ผลผลิต
กรรมสิทธิ์ ในปัจจัยการผลิต	บริษัทเป็นเจ้าของปัจจัย การผลิตผันแปร ที่นำมาให้เกษตรกร	เกษตรกรเป็นเจ้าของปัจจัย การผลิต	
กรรมสิทธิ์ในผลผลิต	บริษัทเป็นเจ้าของผลผลิต	เกษตรกรเป็นเจ้าของผลผลิต	

ที่มา: ดัดแปลงจากนนท์ (2556), หน้า 32

3 เงินลงทุนและผลตอบแทน ของการทำฟาร์มปศุสัตว์พันธสัญญา

การปลูกพืชในระบบพันธสัญญาเป็นการลงทุนระยะสั้นไม่เกินหนึ่งปี มีฤดูกาลเพาะปลูกที่ชัดเจน ไม่ได้ใช้เงินลงทุนจำนวนมากในอุปกรณ์การผลิตเฉพาะอย่าง ถ้าปลูกพืชแบบมีพันธสัญญาแล้วไม่ประสบความสำเร็จหรือไม่พอใจจะทำต่อ เกษตรกรสามารถหยุดแล้วเปลี่ยนไปทำอย่างอื่นแทนได้ ต่างจากการลงทุนทำฟาร์มเลี้ยงสัตว์แบบมีพันธสัญญาที่เกษตรกรต้องลงทุนสร้างโรงเรือนและซื้ออุปกรณ์ให้ได้มาตรฐานตามที่บริษัทกำหนด ซึ่งใช้เงินลงทุนจำนวนมาก เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องกู้เงินเพื่อมาลงทุน ถ้าทำการผลิตแล้วมีปัญหาบริษัทหรือขาดทุน เกษตรกรไม่สามารถหยุดเลี้ยงได้ง่าย ๆ เพราะมีภาระหนี้สินที่ต้องจ่ายอยู่ตลอด จึงต้องการให้ข้อมูลแก่เกษตรกรที่สนใจลงทุนทำฟาร์มปศุสัตว์ภายใต้ระบบพันธสัญญาว่าต้องใช้เงินลงทุนมากน้อยเพียงใด ในระหว่างที่เลี้ยงจะมีค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงมากน้อยเพียงใด และผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้รับเป็นอย่างไร นอกจากนี้ ยังมีประเด็นเรื่องความเสี่ยงที่น่าเสนอไว้ในบทที่ 4 เพื่อให้เกษตรกรได้ใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการลงทุน โดยข้อมูลที่น่าเสนอนี้ได้มาจากการทำงานวิจัยภาคสนามในเขตจังหวัดภาคเหนือ เก็บข้อมูลตัวอย่างจากเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ 4 ประเภท คือ สุกรขุนรับจ้างเลี้ยง ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง ไก่เนื้อประกันราคา และไก่ไข่ประกันราคา อย่างละ 60 ตัวอย่าง รวมเป็น 240 ตัวอย่าง (จิรวรรณและพรสิริ, 2557)

ในการลงทุนเลี้ยงสัตว์สิ่งสำคัญที่เกษตรกรต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรกคือ ขนาดของฟาร์ม เกษตรกรต้องรู้ตัวเองว่ามีศักยภาพในการทำฟาร์มในขนาดใด และมีเงินลงทุนหรือสามารถหาเงินทุนที่จะใช้ในการสร้างฟาร์มได้มากน้อยเพียงใด ขนาดของฟาร์มในการเลี้ยงสัตว์แต่ละชนิดจะแตกต่างกัน สามารถแบ่งฟาร์มออกเป็นขนาดต่างๆ ตามชนิดของการเลี้ยงสัตว์ได้ดังนี้

ฟาร์มสุกรขุนรับจ้างเลี้ยง

กรมปศุสัตว์ (2548) กำหนดให้การเลี้ยงสุกรขุน 1 ตัวต้องมีพื้นที่ประมาณ 1.2-1.8 ตารางเมตร ขนาดของโรงเรือนที่พบในการเลี้ยงสุกรมีหลายขนาด ตั้งแต่โรงเรือนขนาด 300 ตัวไปจนถึงขนาด 920 ตัว ฟาร์มขนาดเล็กส่วนใหญ่มีโรงเรือนเดี่ยว มีลูกสุกรเฉลี่ย 570 ตัวต่อโรงเรือน ฟาร์มขนาดกลางจะมีโรงเรือน 2 โรงเรือน มีลูกสุกรเฉลี่ย 645 ตัวต่อโรงเรือน ส่วนฟาร์มขนาดใหญ่ที่พบจะมีโรงเรือน 4-5 โรงเรือน โดยมีลูกสุกรเฉลี่ย 650 ตัวต่อโรงเรือน ฟาร์มที่พบทุกขนาดใช้พื้นที่เลี้ยงสุกรประมาณ 1.3-1.4 ตารางเมตรต่อตัว ซึ่งอยู่ในมาตรฐานการเลี้ยงของกรมปศุสัตว์

ในการลงทุนทำฟาร์มสุกรขุน เกษตรกรต้องลงทุนสร้างโรงเรือน ซึ่งเป็นโรงเรือนระบบปิดหรือที่เรียกกันว่าโรงเรือนอีแวป (Evaporative Cooling System) ตามข้อกำหนดของบริษัท เงินลงทุนที่แสดงในตารางที่ 3.1 เป็นค่าเฉลี่ยเงินลงทุนในโรงเรือน พร้อมอุปกรณ์ในโรงเรือน ซึ่งขึ้นอยู่กับวัสดุที่ใช้สร้างและมาตรฐานของอุปกรณ์ด้วย เช่น หลังคาโรงเรือนเป็นแบบใด ใช้หลังคากระเบื้อง อลูมิเนียม เมทัลชีท หรือสังกะสี ซึ่งมีราคาที่แตกต่างกัน แต่ส่วนใหญ่ที่สำรวจพบจะเป็นหลังคากระเบื้องหรือเมทัลชีท และมีพื้นโรงเรือนเป็นพื้นซีเมนต์ โดยขนาดโรงเรือนตามมาตรฐานจะเลี้ยงสุกรได้ประมาณ 500-550 ตัว ภายในโรงเรือนต้องมีการติดตั้งอุปกรณ์ที่จำเป็น อันได้แก่ พัดลมระบายอากาศ ระบบน้ำ เป็นต้น เกษตรกรบางรายมีความสามารถด้านช่างกลสามารถดัดแปลงทำอุปกรณ์ใช้เองได้โดยไม่ต้องซื้ออุปกรณ์สำเร็จรูป ราคาแพงก็อาจใช้เงินลงทุนน้อยกว่าค่าเฉลี่ยได้ เช่น บางรายให้ข้อมูล

ว่าทำพัคฒรเบรบายอากาศเอง โดยซื้ออุปกรณ์หลายชิ้นมาประกอบกัน และติดตั้งเอง ขณะทีบางรายใช้พัคฒรเบรบายอากาศแบบสำเร็จรูปพร้อมติดตั้งซึ่งมีราคาสูงกว่ามาก

ตามมาตรฐานฟาร์ม ได้กำหนดให้มี่ปื้นที่บ้ำบัดน้ำเสีัยภายในฟาร์มอย่างเพียงพอ ซึ่งปื้นที่บ้ำบัดน้ำเสีัยขึ้นอยู่กัขนาดของฟาร์มหรือจำนวนสุกรทีเลี้ยงในแต่ละฟาร์ม ฟาร์มสุกรส่วนใหญ่มัีระบบบ้ำบัดน้ำเสีัยแบบบ่อก๊าซชีวภาพซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการลงทุนสูงกว่าแต่สามารถกำจัดกลิ่นเหม็นรบกวนได้ดีกว่าแบบบ่อพักและสูบลมสุกรขึ้นมาตากซึ่งเป็นระบบเดิมและมีราคาถูกกว่า อย่างไรก็ตามบ่อก๊าซชีวภาพมีหลายรูปแบบแต่ละรูปแบบก็มีข้อดีข้อเสีัยและราคาค่าก่อสร้างแตกต่างกัน ที่สำรวจพบมี 2 แบบ คือ แบบโดมคองทีและแบบโคเวอร์ ลากูน (เป็นถูงยางเก็บก๊าซสร้างครอบไปบนบ่อรวบรวมมูลสัตว์ทีมีอยู่แล้ว) โดยระบบบ่อหมักโดมคองที (ส่งเสริมสำหรับฟาร์มสุกรขนาดเล็ก) มีแรงดันแก๊สในระบบมากกว่าต่อท่อไปได้ไกลกว่า ที่สำรวจพบว่ามึีราคาอยู่ประมาณหลักแสนต้น ๆ คือ 1-2 แสนบาทขึ้นอยู่กัขนาดของบ่อ ส่วนแบบโคเวอร์ ลากูนเป็นรูปแบบใหม่ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมเพราะไม่ต้องก่อสร้างระบบขึ้นใหม่ใช้บ่อเก็บมูลทีมีอยู่แล้วได้เลย (*กรมปศุสัตว์, มปป.*) แต่ค่าใช้จ่ายจะสูงกว่ามีตั้งแต่ 2 แสนถึง 1 ล้านบาท ตามขนาดของบ่อ

ตารางที่ 3.1 เงินลงทุนในการกำาฟาร์มสุกรขุนรับจ้างเลี้ยง

รายการ	ขนาดฟาร์ม		
	เล็ก	กลาง	ใหญ่
จำนวนสุกร (ตัว/รุ่น)	~500-850	~1,100-2,000	~2,500 ขึ้นไป
จำนวนโรงเรือน	1	2	4-5
จำนวนสุกรเฉลี่ยต่อโรง	570	645	650
เงินลงทุนค่าโรงเรือน และอุปกรณ์ต่อฟาร์ม	~1.58 ล้านบาท	~3.37 ล้านบาท	~7.50 ล้านบาท
ค่าบ่อน้ำบาดาลแก๊สชีวภาพ	~1.92 แสน	~2.40 แสน	~3.66 แสน
ค่าดำเนินการรายปี ¹	~1.61 แสน	~3.65 แสน	~8.10 แสน
รายได้เงินสดสุกรต่อปี ²	~4.08 แสน	~8.09 แสน	~2.27 ล้านบาท
มูลค่าผลตอบแทน ปัจจุบันสุกร (25 ปี)	1.45 ล้านบาท	4.20 ล้านบาท	15.24 ล้านบาท
อัตราผลตอบแทน	1.33	1.52	1.80
ต่อการลงทุน (B/C ratio)			
อัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return)	16.88%	19.71%	26.41%

หมายเหตุ: ¹ค่าดำเนินการรายปี เป็นค่าดำเนินการที่เกษตรกรจ่ายเป็นเงินสดประกอบด้วย ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าน้ำมัน ค่าแก๊ส ค่าวัสดุสิ้นเปลืองและค่าแรงงานจ้าง ยังไม่คิดค่าแรงงานครัวเรือน

²เป็นรายได้ใน 1 ปี จากการเลี้ยงสุกรขุน 2-2.5 รุ่น เป็นรายได้ที่หักค่าดำเนินการเงินสดแล้ว

ในการเลี้ยงสุกรขุน 1 รุ่น ใช้ระยะเวลาในการเลี้ยงประมาณ 4.5-5 เดือน และมีระยะพักเล้าประมาณ 2-3 สัปดาห์ ใน 1 ปี เกษตรกรสามารถเลี้ยงสุกรขุนได้ประมาณ 2-2.5 รุ่น ค่าใช้จ่ายในการดำเนินและรายได้หลังหักค่าใช้จ่ายที่เป็นเงินสดแล้วแตกต่างกันตามขนาดฟาร์ม ดังที่แสดงในตารางที่ 3.1

เนื่องจากการลงทุนทำฟาร์ม เกษตรกรจะมีค่าใช้จ่ายในการลงทุนในระยะเริ่มแรกสูงมาก ส่วนรายได้จะค่อย ๆ ทายอรับในแต่ละปี ขณะที่ค่าใช้จ่ายที่ต้องจ่ายในแต่ละปีเช่นกัน ในทางเศรษฐศาสตร์ มีวิธีการคำนวณดูว่าการลงทุนทำฟาร์มนี้มีความคุ้มค่าในการลงทุนหรือไม่ โดยการนำเงินลงทุนเริ่มแรก ค่าใช้จ่ายและรายได้ที่ได้รับ

ในแต่ละปีมาคำนวณมูลค่าผลตอบแทนการลงทุนทำฟาร์มทั้งหมด 25 ปี ว่ามีมูลค่าผลตอบแทนที่คิดเป็นมูลค่าในปัจจุบันได้เท่าไร (ที่ต้องคิดเป็นมูลค่าปัจจุบันเพราะค่าของเงินในอนาคตและเงินในปัจจุบันไม่เท่ากัน พุดง่าย ๆ คือ เงินลงทุน 1 ล้านบาทในปัจจุบัน มีค่ามากกว่าเงิน 1 ล้านบาทในอนาคต) เรียกมูลค่าที่ได้นี้ว่า **“มูลค่าผลตอบแทนปัจจุบันสุทธิ”** ของการลงทุน 25 ปี ผลการศึกษา พบว่าการเลี้ยงสุกรขุนในทุกขนาดฟาร์มมีมูลค่าผลตอบแทนปัจจุบันสุทธิเป็นบวก โดยในฟาร์มขนาดเล็กได้มูลค่าผลตอบแทนเฉลี่ย 1.45 ล้านบาท ขนาดกลาง 4.20 ล้านบาท และขนาดใหญ่ 15.24 ล้านบาท อัตราผลตอบแทนต่อการลงทุนบอกว่าถ้าลงทุน 1 บาทจะได้ผลตอบแทนกลับคืนมาเท่าไร ถ้าค่ามากกว่า 1 แสดงว่าได้ผลตอบแทนคุ้มค่ากับเงินลงทุน ผลการศึกษาสอดคล้องกับมูลค่าปัจจุบันสุทธิคือทุกขนาดฟาร์ม มีอัตราผลตอบแทนมากกว่า 1 ส่วนอัตราผลตอบแทนภายในที่ได้รับจากการลงทุนทำฟาร์ม เป็นค่าที่สามารถใช้เปรียบเทียบกับอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ของธนาคาร ในกรณีที่เกษตรกรต้องกู้ยืมเงินมาลงทุนทำฟาร์ม โดยถ้าอัตราผลตอบแทนภายในมากกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ของธนาคาร แสดงให้เห็นว่าแม้ว่าเกษตรกรต้องกู้ยืมเงินมาลงทุนทำฟาร์มก็คุ้มค่ากับการลงทุน ดูจากตัวเลขในตารางที่ 3.1 จะเห็นได้ว่าอัตราผลตอบแทนภายในที่ได้รับเพิ่มสูงขึ้นตามขนาดฟาร์มที่ใหญ่ขึ้น คือ ขนาดฟาร์มที่ใหญ่กว่าให้อัตราผลตอบแทนที่สูงกว่า แต่ทุกขนาดฟาร์มมีอัตราผลตอบแทนที่สูงกว่าอัตราดอกเบี้ยของธนาคาร

ฟาร์มไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง

จากงานวิจัย พบว่า ในเขตจังหวัดภาคเหนือ มีเพียงบริษัทเดียวที่ทำระบบพันธสัญญาให้เกษตรกรเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง เป็นบริษัทรายใหญ่ระดับประเทศ ขณะที่บริษัทอื่น ๆ จะทำพันธสัญญาแบบประกันราคา ฟาร์มไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยงตัวอย่างที่ศึกษา สามารถแบ่งออกหลายขนาด แต่ฟาร์มขนาดใหญ่มากกว่า 15,000 ตัวต่อรุ่น มีจำนวนตัวอย่างเพียง 3 รายแต่ละรายเลี้ยงขนาดต่างกันมาก จึงไม่ขอนำเสนอข้อมูลการลงทุนในขนาดที่ใหญ่กว่า 15,000 ตัวต่อรุ่น

จิ่งแบ่งขนาดฟาร์มโกเนื้อรับจ้างเลี้ยงได้ 3 ขนาด คือ ฟาร์มขนาดเล็กมากที่เลี้ยงโกเนื้อ 5,000-7,000 ตัวต่อรุ่น ฟาร์มขนาดเล็กที่เลี้ยงโกเนื้อ 7,000-10,000 ตัวต่อรุ่น และฟาร์มขนาดกลางที่เลี้ยงโกเนื้อ 10,000-15,000 ตัวต่อรุ่น

ขนาดของโรงเรือนเลี้ยงโกไม่มีมาตรฐานที่แน่นอนว่าหนึ่งโรงเรือนจะเลี้ยงโกกี่ตัว จำนวนโรงเรือนจิ่งไม่สัมพันธ์กับขนาดฟาร์มคือ ฟาร์มขนาดใหญ่อาจมีเพียงโรงเรือนขนาดใหญ่ 1 โรงเรือนขณะที่ฟาร์มขนาดเล็กกว่าอาจมีโรงเรือนเล็ก ๆ ที่มากกว่า 1 โรงเรือนแต่กรมปศุสัตว์ (2555) ได้กำหนดว่าในโรงเรือนระบบปิด พื้นที่โรงเรือน 1 ตารางเมตรควรเลี้ยงโกที่มีน้ำหนักรวมไม่เกิน 34 กิโลกรัม เช่น ถ้าจะเลี้ยงโกเนื้อน้ำหนัก 2 กิโลกรัมต่อตัว ในพื้นที่ 1 ตารางเมตรควรเลี้ยงโกเนื้อไม่เกิน 17 ตัว เป็นต้น แต่ที่สำรวจพบว่ามีกรเลี้ยงโกจำนวน 11-12 ตัวต่อพื้นที่ 1 ตารางเมตรเท่านั้น

ส่วนเงินลงทุนค่าโรงเรือน พบว่า เงินลงทุนจะเพิ่มสูงขึ้นตามขนาดของฟาร์ม ฟาร์มขนาดเล็กมากเลี้ยงโกประมาณ 5,500 ตัวต่อรุ่น ใช้ลงทุนเริ่มแรกเกือบ 1 ล้านบาท ฟาร์มขนาดเล็กเลี้ยงโกประมาณ 7,500 ตัวต่อรุ่น ใช้เงินลงทุนประมาณ 1.11 ล้านบาท ส่วนฟาร์มขนาดกลางที่เลี้ยงโกประมาณ 10,000 ตัวใช้เงินลงทุนประมาณ 1.56 ล้านบาท (ดังตารางที่ 3.2) โดยเงินลงทุนเริ่มแรกประมาณร้อยละ 85 เป็นค่าสร้างโรงเรือนและอีกร้อยละ 15 เป็นค่าอุปกรณ์ภายในโรงเรือน อันได้แก่ ค่าพัดลมระบายอากาศ ค่านิปเปิ้ลให้น้ำ ค่าถาดอาหารโก กระปุกน้ำโก ผ้าพลาสติกคลุมด้านข้างโรงเรือน สแลมกันแดด รวมทั้งมอเตอร์พัดลมและมอเตอร์สูบน้ำและหลอดไฟฟ้า เช่นเดียวกับโรงเรือนเลี้ยงสุกรที่ค่าก่อสร้างโรงเรือนเลี้ยงโกขึ้นอยู่กับวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างเช่นกัน

การเลี้ยงโกเนื้อ 1 รุ่น ใช้ระยะเวลาในการเลี้ยงประมาณ 35-40 วันต่อรุ่น ให้ได้โกเนื้อน้ำหนักประมาณ 1.5-2.5 กิโลกรัมต่อตัว ถ้าต้องการโกตัวใหญ่ก็ต้องใช้เวลาเลี้ยงนานขึ้น โดยเฉลี่ยโกเนื้อมีน้ำหนักเฉลี่ยเกือบ 2 กิโลกรัมต่อตัวเมื่อตอนจับขาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริษัทคู่สัญญาว่าจะให้ฟาร์มไหนเลี้ยงโกขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่

บางฟาร์มได้เลี้ยงทั้งไก่ขนาดเล็กและใหญ่ เช่น ใน 1 ปี เลี้ยงไก่ขนาดเล็ก 4 รุ่นและไก่ขนาดใหญ่ 1 รุ่น ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงไก่ต่อปีที่เกษตรกรต้องเป็นผู้จ่าย ได้แก่ ค่าวัสดุสิ้นเปลือง เช่น วัสดุปูพื้น ไม้กวาดทางมะพร้าว ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าน้ำมัน ค่าแก๊สในการกกลูกไก่ ค่าวัคซีน ยาและวิตามิน และค่าแรงงานจ้าง โดยฟาร์มขนาดเล็กมากมีค่าใช้จ่ายประมาณ 86,000 บาท เลี้ยงเฉลี่ย 5 รุ่นต่อปี คิดเป็นค่าใช้จ่ายที่เป็นเงินสดเฉลี่ยรุ่นละ 17,200 บาท ฟาร์มขนาดเล็กต้องจ่ายประมาณ 152,000 บาทต่อปีหรือเฉลี่ยรุ่นละ 30,400 บาท ส่วนฟาร์มขนาดกลางมีค่าใช้จ่ายประมาณ 187,000 บาทต่อปี หรือเฉลี่ยรุ่นละ 37,300 บาท

ในด้านรายได้หรือผลตอบแทนของเกษตรกรในการรับจ้างเลี้ยงไก่เนื้อ พบว่า บริษัทจ่ายค่าตอบแทนในการเลี้ยงไก่เนื้อให้แก่เกษตรกรในหลายลักษณะ อันได้แก่ 1) ค่าเช่าโรงเรือน โดยบริษัทจ่ายเป็นค่าเช่าต่อตารางเมตรคูณจำนวนวันที่เลี้ยงไก่ นับตั้งแต่วันที่เริ่มลงไก่จนถึงวันที่มารับซื้อไก่ โดยจ่ายตารางเมตรละ 0.45 บาทต่อวัน 2) ค่าความสามารถในการเลี้ยงไก่ได้ดี ถ้าพบว่ามีอัตราการตายเฉลี่ยต่อรุ่นไม่เกินร้อยละ โดยทางบริษัทจะเป็นผู้คำนวณให้ มีพื้นฐานการคำนวณจากอัตราแลกเนื้อ (Feed Conversion Ratio: FCR) หรืออัตราการแลกเปลี่ยนอาหารเป็นน้ำหนักตัว ซึ่งยิ่งอัตราต่ำยิ่งดี คือใช้อาหารน้อยในการทำให้ไก่โต ซึ่งบริษัทจะมีค่ามาตรฐานของบริษัท เกษตรกรที่เลี้ยงไก่ได้น้ำหนักตัวดี ใช้อาหารน้อย อัตราการตายน้อยกว่ามาตรฐานที่บริษัทกำหนด จะได้รับโบนัสในการเลี้ยงจากบริษัท 3) เงินช่วยเหลือกรณีเกษตรกรได้ลูกไก่ขนาดเล็ก ซึ่งมีน้ำหนักแรกเข้าน้อยเหมือนเทียบกับขนาดเอใหญ่ และ 4) เงินช่วยค่าพลังงานจ่ายเป็นอัตราต่อน้ำหนักไก่ตอนจับออกจากฟาร์ม

ตารางที่ 3.2 เงินลงทุนในการกำาฟาร์มไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง

รายการ	ขนาดฟาร์ม		
	เล็กมาก	เล็ก	กลาง
จำนวนไก่ (1,000 ตัว/รุ่น)	~5-7	~7-10	~10-15
จำนวนโรงเรือน	1	1-2	1-2
จำนวนไก่เฉลี่ยต่อโรง	5,571	7,479	10,148
เงินลงทุนค่าโรงเรือนและอุปกรณ์ต่อฟาร์ม	~0.99 ล้านบาท	~1.11 ล้านบาท	~1.56 ล้านบาท
ค่าดำเนินการรายปี ¹	0.86 แสน	~1.52 แสน	~1.87 แสน
รายได้เงินสดสุทธิต่อปี ²	~1.45 แสน	~1.74 แสน	~2.67 แสน
มูลค่าผลตอบแทนปัจจุบันสุทธิ (25 ปี)	-1.94 แสน	0.26 แสน	6.47 แสน
อัตราผลตอบแทนต่อการลงทุน (B/C ratio)	0.94	1.00	1.15
อัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return)	5.56%	7.54%	12.05%

หมายเหตุ: ¹ค่าดำเนินการรายปี เป็นค่าดำเนินการที่เกษตรกรจ่ายเป็นเงินสดประกอบด้วย ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าน้ำมัน ค่าแก๊ส ค่าวัสดุสิ้นเปลืองและค่าแรงงานจ้าง ยังไม่คิดค่าแรงงานครัวเรือน

²เป็นรายได้ใน 1 ปี จากการเลี้ยงไก่เนื้อ 5-6 รุ่น เป็นรายได้ที่หักค่าดำเนินการเงินสดแล้ว

การที่บริษัทจ่ายค่าเช่าโรงเรือนเป็นรายวันตามขนาดโรงเรือนทำให้เกษตรกรไม่มีปัญหาในกรณีที่บริษัทมารับซื้อไก่ล่าช้าไปจากที่กำหนด เพราะเกษตรกรถือว่ามีรายได้จากค่าเช่าโรงเรือน แม้ว่าจะไม่มากนัก แต่การจ่ายค่าเช่าโรงเรือนในลักษณะนี้จะไม่พบในการเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคา

ผลการศึกษาฟาร์มตัวอย่าง พบว่า รายได้เหนือต้นทุนเงินสดต่อปีเพิ่มขึ้นตามขนาดฟาร์ม ฟาร์มขนาดเล็กมากมีรายได้ประมาณ 145,000 บาทต่อปี ฟาร์มขนาดเล็กมีรายได้เฉลี่ย 174,000 บาทต่อปี และฟาร์มขนาดกลางมีรายได้เฉลี่ย 267,000 บาทต่อปี จะเห็นได้ว่า ฟาร์มขนาดกลางที่มีการเลี้ยงไก่เฉลี่ย 10,000 ตัวต่อรุ่น มีรายได้สูงกว่า ฟาร์มขนาดเล็กที่มีการเลี้ยงไก่เฉลี่ย 7,500 ตัวต่อรุ่นค่อนข้างมาก

เกือบ 1 แสนบาท เทียบกับรายได้ที่เพิ่มขึ้นกรณีฟาร์มขนาดเล็กมาก (เลี้ยงไก่เฉลี่ย 5,500 ตัวต่อรุ่น) ไปฟาร์มขนาดเล็ก (7,500 ตัวต่อรุ่น) ที่เพิ่มเพียง 3 หมื่นบาท

การคำนวณหามูลค่าผลตอบแทนปัจจุบันสุทธิ 25 ปี พบว่า ฟาร์มตัวอย่างขนาดเล็กมากส่วนใหญ่ (ร้อยละ 63) มีมูลค่าปัจจุบันสุทธิ ค่าติดลบ (ดังตารางที่ 3.2) แม้ว่ารายได้สุทธิต่อปีจะเป็นบวก แสดงให้เห็นว่ารายได้สุทธิต่อปีที่ได้รับไม่คุ้มค่ากับเงินลงทุนเริ่มแรกของฟาร์มขนาดเล็กมาก และในการคำนวณหามูลค่าผลตอบแทนปัจจุบันสุทธินี้ คำนึงถึงค่าแรงงานครัวเรือนที่เป็นค่าใช้จ่ายที่ไม่ได้จ่ายจริงเป็นเงินสดออกไปด้วย ส่วนฟาร์มขนาดเล็ก มีฟาร์มตัวอย่างที่มีมูลค่าปัจจุบันสุทธิติดลบเกินกว่าครึ่งเล็กน้อย (ร้อยละ 55) แต่เมื่อคำนวณค่าเฉลี่ย ได้มูลค่าผลตอบแทนปัจจุบันสุทธิเฉลี่ยเป็นบวกเล็กน้อย คือประมาณ 26,000 บาท หรือเรียกได้ว่ามีรายได้พอคุ้มทุนเท่านั้น ขณะที่ฟาร์มที่เลี้ยงไก่เนื้อในขนาดใหญ่ขึ้น คือ เลี้ยงไก่เนื้อ 10,000-15,000 ตัวต่อรุ่น มีมูลค่าผลตอบแทนปัจจุบันสุทธิเป็นบวกที่ 650,000 บาท แต่มีฟาร์มตัวอย่างบางฟาร์มที่มีมูลค่าติดลบเช่นกัน (ร้อยละ 22) แสดงให้เห็นว่าการเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงในขนาดฟาร์มที่น้อยกว่า 10,000 ตัวต่อรุ่นมีโอกาสที่จะขาดทุนมากกว่าฟาร์มขนาดกลางหรือฟาร์มที่เลี้ยงมากกว่า 10,000 ตัวขึ้นไป เพราะฟาร์มขนาดใหญ่กว่า 15,000 ตัวขึ้นไปไม่พบว่ามีมูลค่าผลตอบแทนปัจจุบันสุทธิเป็นลบแต่อย่างใด

ถ้าพิจารณาอัตราผลตอบแทนต่อต้นทุนและอัตราผลตอบแทนภายใน พบว่า มีความสอดคล้องกับมูลค่าปัจจุบันสุทธิ อัตราผลตอบแทนต่อต้นทุนที่น้อยกว่า 1 มีความไม่คุ้มทุนในการทำฟาร์ม ส่วนอัตราผลตอบแทนภายในที่น้อยกว่าอัตราดอกเบี้ยของธนาคาร (อัตราดอกเบี้ย ธกส. ในช่วงที่ศึกษา มีค่าประมาณร้อยละ 7.5 ต่อปี) แสดงให้เห็นว่าไม่คุ้มค่ากับการกู้ยืมเงินมาลงทุน ดังนั้น ถ้าเกษตรกรท่านใดต้องการทำฟาร์มไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงที่ขนาดเล็กกว่า 15,000 ตัวต่อรุ่น ต้องศึกษาหาข้อมูลด้านเงินลงทุนและผลตอบแทนที่จะได้รับให้ดี และถ้าเป็นไปได้ควรเลี้ยงในขนาดกลางจะดีกว่า ส่วนฟาร์มไก่เนื้อ

ที่รับจ้างเลี้ยงที่มีอยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นฟาร์มที่มีการเลี้ยงมานานหลายสิบปีแล้ว และค่าลงทุนก่อสร้างโรงเรือนในอดีตถูกกว่าในปัจจุบันมากจึงไม่ประสบปัญหาเลี้ยงไม่คุ้มทุน แต่ข้อมูลค่าโรงเรือนที่นำเสนอเป็นราคาในปัจจุบัน ซึ่งสูงกว่าในอดีตมากจากค่าวัสดุก่อสร้างที่เพิ่มขึ้นมาก

ฟาร์มไก่เนื้อประกันราคา

จากงานวิจัย พบว่า ในเขตจังหวัดภาคเหนือ บริษัทที่ทำพันธสัญญากับเกษตรกรให้เลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคามีหลายบริษัท ทั้งบริษัทขนาดใหญ่ระดับประเทศและบริษัทขนาดเล็กในระดับภูมิภาค และท้องถิ่น ส่วนขนาดของฟาร์ม ได้มีการแบ่งขนาดฟาร์มแบบเดียวกับการเลี้ยงไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง แต่จากการศึกษาไม่พบว่ามีฟาร์มไก่เนื้อที่เลี้ยงแบบประกันราคาในขนาดเล็กมากในระบบฟาร์มปิด พบแต่การเลี้ยงขนาดเล็กมากในระบบฟาร์มเปิดซึ่งเป็นฟาร์มดั้งเดิมที่ไม่ต้องการลงทุนทำโรงเรือนในระบบปิด ดังนั้น ในที่นี้จะนำเสนอการลงทุนเฉพาะฟาร์มที่มีโรงเรือนระบบปิดในขนาดเล็ก กลางและใหญ่ โดยฟาร์มขนาดเล็กมีการเลี้ยงไก่เนื้อในช่วง 7,000-10,000 ตัวต่อรุ่น ฟาร์มขนาดกลางเลี้ยง 10,000-15,000 ตัว และฟาร์มขนาดใหญ่เลี้ยง 15,000-20,000 ตัวต่อรุ่น โดยฟาร์มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นฟาร์มขนาดกลาง (ร้อยละ 30) รองลงมาคือ ฟาร์มขนาดใหญ่ (ร้อยละ 23) และฟาร์มขนาดเล็ก (ร้อยละ 20) ที่เหลือเป็นฟาร์มขนาดใหญ่มากที่เลี้ยงไก่มากกว่า 20,000 ตัวขึ้นไปจนถึง 100,000 ตัวต่อรุ่น

เงินลงทุนในการสร้างโรงเรือนของการเลี้ยงไก่เนื้อประกันราคาไม่แตกต่างกันนักจากการเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยง คือ ประมาณ 1.13 ล้านบาทในฟาร์มขนาดเล็ก ประมาณ 1.57 ล้านบาทในฟาร์มขนาดกลาง และ 2.16 ล้านบาทในฟาร์มขนาดใหญ่ ส่วนค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงต่อปีจะแตกต่างกันเล็กน้อยในฟาร์มขนาดกลาง โดยการเลี้ยงแบบประกันราคามีค่าใช้จ่ายที่เป็นเงินสดต่อปีเฉลี่ย 159,000 บาท ในฟาร์มขนาดเล็ก 240,000 บาทในฟาร์มขนาดกลาง และ 344,000 บาทในฟาร์มขนาดใหญ่ ทั้งนี้การเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาส่วนใหญ่

พบว่าการเลี้ยงประมาณ 4-5 รุ่นต่อปีเท่านั้น ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงต่อปีนี้ไม่รวมค่าพันธุ์และค่าอาหารซึ่งได้รับในรูปของสินเชื่อบริษัท และถูกหักออกเมื่อบริษัทจ่ายเงินค่าไก่ (ดังตารางที่ 3.3)

การเลี้ยงไก่เนื้อแบบประกันราคาจะมีการเลี้ยง 3 ขนาด คือ ไก่เล็ก น้ำหนักจับออกเฉลี่ย 1.3-1.5 กิโลกรัมต่อตัว ไก่กลาง น้ำหนัก 1.5-1.9 กิโลกรัมต่อตัว และไก่ใหญ่ มีน้ำหนักเฉลี่ย 2 กิโลกรัมขึ้นไป ซึ่งในแต่ละฟาร์มในขนาดเดียวกันแต่อาจมีการเลี้ยงไก่ขนาดที่ต่างกัน และบางฟาร์มเลี้ยงทั้ง 3 ขนาด คือ มีการทยอยจับไก่ในขนาดที่ต้องการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาดที่บริษัทติดต่อไว้ โดยในแต่ละขนาดก็มีราคาจับซื้อต่างกัน โดยเฉลี่ย ไก่เล็กขายได้ราคาเฉลี่ย 38.38 บาทต่อกิโลกรัม ไก่กลาง 37.80 บาทต่อกิโลกรัม และไก่ใหญ่ 37.17 บาทต่อกิโลกรัม

ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงและรายได้้นอกจากจะขึ้นอยู่กับขนาดของฟาร์มแล้ว จะขึ้นอยู่กับขนาดไก่ที่เกษตรกรเลี้ยงด้วย ถ้าเลี้ยงไก่เล็กจะได้ราคาเฉลี่ยดีกว่าและใช้เวลาเลี้ยงน้อยกว่า ซึ่งสามารถเลี้ยงได้จำนวนรุ่นต่อปีมากกว่าการเลี้ยงไก่ใหญ่ อย่างไรก็ตาม เกษตรกรไม่ได้เป็นผู้กำหนดว่าจะเลี้ยงไก่ขนาดไหน แต่เป็นบริษัทคู่สัญญาที่เป็นผู้กำหนดว่าจะเข้ามาจับไก่เมื่อไร ซึ่งเป็นไปตามความต้องการของตลาดมากกว่า รายได้เหนือต้นทุนเงินสดต่อปีของฟาร์มไก่เนื้อประกันราคามีค่าเฉลี่ยที่สูงกว่าของไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยงมาก โดยฟาร์มขนาดเล็กมีรายได้เหนือต้นทุนเงินสดเฉลี่ย 348,000 บาทต่อปี ฟาร์มขนาดกลาง 433,000 บาทต่อปี และฟาร์มขนาดใหญ่ 598,000 บาทต่อปี

ตารางที่ 3.3 เงินลงทุนในการกำาฟาร์มไก่เนื้อประกันราคา

รายการ	ขนาดฟาร์ม		
	เล็ก	กลาง	ใหญ่
จำนวนไก่ (1,000 ตัว/รุ่น)	~7-10	~10-15	~15-20
จำนวนโรงเรือน	1	1-2	1-3
จำนวนไก่เฉลี่ยต่อโรง	9,417	12,095	10,448
เงินลงทุนค่าโรงเรือนและอุปกรณ์ต่อฟาร์ม	~1.13 ล้านบาท	~1.57 ล้านบาท	~2.16 ล้านบาท
ค่าดำเนินการรายปี ¹	1.59 แสน	~2.40 แสน	~3.44 แสน
รายได้เงินสดสุทธิต่อปี ²	~3.48 แสน	~4.33 แสน	~5.98 แสน
มูลค่าผลตอบแทนปัจจุบันสุทธิ (25 ปี)	1.90 ล้านบาท	2.16 ล้านบาท	3.65 ล้านบาท
อัตราผลตอบแทนต่อการลงทุน (B/C ratio)	1.58	1.48	1.45
อัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return)	25.49%	23.51%	25.61%

หมายเหตุ: ¹ค่าดำเนินการรายปี เป็นค่าดำเนินการที่เกษตรกรจ่ายเป็นเงินสดประกอบด้วย ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าน้ำมัน ค่าแก๊ส ค่าวัสดุสิ้นเปลืองและค่าแรงงานจ้าง ยังไม่คิดค่าแรงงานครัวเรือน

²เป็นรายได้ใน 1 ปี จากการเลี้ยงไก่เนื้อ 4-6 รุ่น เป็นรายได้หักค่าดำเนินการเงินสดแล้ว

เมื่อกำาหนดเป็นมูลค่าผลตอบแทนปัจจุบันสุทธิ ในระยะเวลา 25 ปี พบว่า การเลี้ยงไก่เนื้อประกันราคาในทุกขนาดฟาร์มให้มูลค่าผลตอบแทนปัจจุบันสุทธิเป็นบวก คຸ່ມค่าต่อการลงทุนในทุกขนาดฟาร์มไม่พบว่า มีฟาร์มใดเลยที่มีมูลค่าติดลบ โดยฟาร์มขนาดเล็กมีมูลค่า 1.90 ล้านบาท ฟาร์มขนาดกลาง 2.16 ล้านบาทและฟาร์มขนาดใหญ่ 3.65 ล้านบาท มีอัตราผลตอบแทนต่อการลงทุนสูงกว่า 1 ทุกขนาด และมีค่าใกล้เคียงกันในทุกขนาดฟาร์ม และมีอัตราผลตอบแทนภายในประมาณร้อยละ 23-26 ซึ่งสูงกว่าอัตราดอกเบี้ยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรอยู่มาก คຸ່ມค่าแก่การกู้ยืมเงินมาลงทุนทำฟาร์ม

ฟาร์มโกไข่ประกันราคา

กรมปศุสัตว์ (2555) กำหนดขนาดของโรงเรือนและพื้นที่ที่เหมาะสมในการเลี้ยงไก่ไข่ตามมาตรฐานไว้ที่พื้นที่ 70 ตารางนิ้วต่อไก่ไข่ 1 ตัว โดยมีพื้นที่กินอาหารประมาณ 5 ตารางนิ้วต่อตัว แต่จากการศึกษาฟาร์มไก่ไข่ในเขตจังหวัดภาคเหนือ พบว่า โรงเรือนส่วนใหญ่มีขนาดต่างกัน มีตั้งแต่โรงเรือนขนาดเล็ก ที่มีพื้นที่ 650 ตารางเมตร เลี้ยงไก่ได้ 5,500-8,000 ตัว จนถึงขนาด 1,000 ตารางเมตร เลี้ยงไก่ได้ประมาณ 12,000 ตัว ฟาร์มขนาดเล็กและกลางส่วนใหญ่มีโรงเรือนเดียว ขณะที่ฟาร์มขนาดใหญ่ พบว่ามีสูงสุดถึง 3 โรงเรือนต่อฟาร์ม

การเลี้ยงไก่ไข่ 1 รุ่นมีระยะเวลาเลี้ยงประมาณ 15 เดือน จึงกำหนดให้พื้นที่บำบัดน้ำเสียภายในฟาร์ม ส่วนใหญ่เป็นบ่อก๊าซแบบบ่อพักและสูบลมลูกไก่ขึ้นตัก (ร้อยละ 87) มีฟาร์มขนาดกลางและใหญ่บางส่วนที่ใช้ระบบบ่อก๊าซชีวภาพ การสร้างคอกไก่ไข่นิยมเลี้ยงบนกรงตับ เพราะประหยัดค่าอาหารและค่าแรงงานได้มากกว่าการเลี้ยงแบบปล่อยพื้น ขนาดกรงตับที่ทางบริษัทแนะนำให้ใช้มีขนาดกว้างกว่าขนาดมาตรฐานที่กรมปศุสัตว์กำหนด สามารถเลี้ยงไก่ไข่น้ำหนักขนาด 1.4-1.8 กิโลกรัมได้ โดยเลี้ยงได้ 4 ตัวต่อกรง

เงินลงทุนเริ่มแรกสำหรับฟาร์มไก่ไข่เพิ่มขึ้นตามขนาดฟาร์มที่ใหญ่ขึ้น โดยฟาร์มขนาดเล็กมาก (เลี้ยงไก่ไข่เฉลี่ย 5,600 ตัว) ต้องใช้เงินลงทุนเริ่มแรกเป็นค่าก่อสร้างโรงเรือนและอุปกรณ์เฉลี่ย 1.29 ล้านบาท ฟาร์มขนาดเล็ก (เฉลี่ย 9,400 ตัว) ใช้เงินลงทุน 1.90 ล้านบาท ฟาร์มขนาดกลาง (เฉลี่ย 11,500 ตัว) เพิ่มเป็น 2.19 ล้านบาท และฟาร์มขนาดใหญ่ (เฉลี่ย 17,000 ตัว) เพิ่มเป็น 3.47 ล้านบาทต่อฟาร์ม (ดังตารางที่ 3.4)

ตารางที่ 3.4 เงินลงทุนในการทำฟาร์มไก่ไข่ประกันราคา

รายการ	ขนาดฟาร์ม			
	เล็กมาก	เล็ก	กลาง	ใหญ่
จำนวนไก่ไข่ (1,000 ตัว/รุ่น)	~4.2-6.8	~7-11	~11-13	~15-20
จำนวนโรงเรือน	1	1-2	1-2	3
จำนวนไก่ไข่ต่อฟาร์ม	~5,600	~9,400	~11,500	~17,000
เงินลงทุนค่าโรงเรือน และอุปกรณ์	~1.29 ล้านบาท	~1.90 ล้านบาท	~2.19 ล้านบาท	~3.47 ล้านบาท
ค่าดำเนินการรายปี ¹	1.66 แสน	~3.18 แสน	~2.78 แสน	~5.45 แสน
รายได้เหนือต้นทุนเงินสด สุทธิต่อปี ²	~4.66 แสน	~6.53 แสน	~8.94 แสน	~10.14 แสน
มูลค่าผลตอบแทนปัจจุบัน สุทธิ (25 ปี)	~2.00 ล้านบาท	~3.52 ล้านบาท	~5.40 ล้านบาท	~7.82 ล้านบาท
อัตราผลตอบแทน	1.42	1.55	1.84	1.77
ต่อการลงทุน (B/C ratio)				
อัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return)	22.12%	25.67%	30.04%	29.05%

หมายเหตุ: ¹ค่าดำเนินการรายปี เป็นค่าดำเนินการที่เกษตรกรจ่ายเป็นเงินสดประกอบด้วย ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่ามัน ค่าแก๊ส ค่าวัสดุสิ้นเปลืองและค่าแรงงานจ้าง ยังไม่คิดค่าแรงงานครัวเรือน

²เป็นรายได้ที่หักค่าดำเนินการเงินสดต่อ 1 ปี (ไม่ถึง 1 รุ่น)

ในการคำนวณค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงไก่ไข่แบบประกันราคามีลักษณะเดียวกับไก่เนื้อประกันราคา คือ ค่าใช้จ่ายรายปีที่แสดงไม่รวมค่าแม่ไก่และค่าอาหาร เพราะเกษตรกรได้รับสินเชื่อบริษัท ซึ่งบริษัทจะหักออกจากรายได้ที่ขายได้ของเกษตรกร โดยการจ่ายเงินค่าไข่ของบริษัทจะจ่ายเป็นรายเดือนๆ ละเท่าๆ กัน โดยหักค่าแม่ไก่และค่าอาหารออกในจำนวนเท่าๆ กัน ทุกเดือนจนกว่าจะหักครบ ทำให้ผู้เลี้ยงไก่ไข่จึงได้รับเงินโอนจากบริษัทในลักษณะคล้ายเป็นเงินเดือนๆ ละเท่าๆ กัน จนกระทั่งหักค่าแม่ไก่และค่าอาหารหมด จึงจะได้เงินค่าไข่เต็มจำนวน ซึ่งส่วนใหญ่จะได้ค่าไข่เต็มจำนวนในสามเดือนสุดท้าย

ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงรายปีและรายได้หลังหักค่าใช้จ่ายที่เป็นเงินสด ออกจะเพิ่มขึ้นตามขนาดของฟาร์มที่ใหญ่ขึ้น (ดังตารางที่ 3.4) เกษตรกรที่มีฟาร์มขนาดเล็กมาก มีรายได้เหนือต้นทุนเงินสดต่อปีเฉลี่ย 466,000 บาทต่อปีหรือเฉลี่ยเดือนละ 39,000 บาท ฟาร์มขนาดเล็ก มีรายได้เฉลี่ย 653,000 บาทต่อปีหรือเฉลี่ยเดือนละ 54,400 บาท ฟาร์มขนาดกลาง มีรายได้เฉลี่ย 893,000 บาทต่อปีหรือเฉลี่ยเดือนละ 74,500 บาท และฟาร์มขนาดใหญ่ มีรายได้เฉลี่ยสูงถึง 1,142,000 บาทต่อปีหรือเฉลี่ยเดือนละ 95,200 บาท ซึ่งเป็นรายได้ต่อเดือนเทียบเท่าระดับผู้บริหาร

เมื่อนำมาคำนวณหามูลค่าผลตอบแทนปัจจุบันสุทธิ พบว่า ฟาร์มขนาดเล็กมาก มีมูลค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 2.00 ล้านบาท ส่วนฟาร์มขนาดอื่น ๆ ทุกฟาร์มมีมูลค่าเป็นบวกเช่นกัน โดยฟาร์มขนาดเล็ก มีค่าเฉลี่ย 3.52 ล้านบาท ขนาดกลาง 5.39 ล้านบาท ขนาดใหญ่ 7.82 ล้านบาท (ดังตารางที่ 3.4) อัตราผลตอบแทนต่อการลงทุนเพิ่มสูงขึ้นตามขนาดฟาร์มที่ใหญ่ขึ้น และอัตราผลตอบแทนภายในสูงอยู่ในช่วงร้อยละ 20-30 ซึ่งคุ้มค่ากับการกู้ยืมเงินมาเพื่อลงทุนทำฟาร์มไก่ไข่แบบประกันราคา

โดยสรุป การลงทุนทำฟาร์มปศุสัตว์ในระบบพันธสัญญา เกษตรกรต้องระมัดระวังเรื่องเงินลงทุนเริ่มแรก ซึ่งมีค่าใช้จ่ายที่สูงเป็นหลักล้าน การกู้ยืมเงินควรมีการวิเคราะห์วางแผนทางการเงินก่อนลงทุน ควรรู้หรือต้องประเมินศักยภาพของตนเองว่าสามารถทำฟาร์มในขนาดใดได้ ถ้าต้องการเลี้ยงสุกรขุนในระบบพันธสัญญา ควรทราบว่าในเขตจังหวัดภาคเหนือ มีแต่พันธสัญญาแบบรับจ้างเลี้ยง โดยขนาดฟาร์มที่ใหญ่กว่าจะให้อัตราผลตอบแทนที่สูงกว่า และมีเกษตรกรบางรายที่เลี้ยงแล้วขาดทุนก็มี ส่วนการเลี้ยงไก่เนื้อที่มีทั้งระบบประกันราคาและรับจ้างเลี้ยง การเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงไม่ต้องลงทุนในปัจจุบันการผลิตผันแปรแต่ผลตอบแทนที่ได้น้อยกว่าการเลี้ยงแบบประกันราคา ซึ่งได้อัตราผลตอบแทนที่ดีกว่าและคุ้มทุนในทุกขนาดฟาร์ม ส่วนไก่ไข่ประกันราคาเป็นการลงทุนที่น่าสนใจเพราะให้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าในทุกขนาดฟาร์มเช่นกัน

4 ความเสี่ยงและการปรับตัวของเกษตรกร ภายใต้ระบบเกษตรพันธสัญญา

ในทางทฤษฎีเกษตรพันธสัญญาเป็นเครื่องมือสำคัญในการลดความเสี่ยงทั้งในด้านการผลิตและการตลาดให้แก่เกษตรกร เพราะเกษตรกรในระบบพันธสัญญาสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีการผลิตที่มาจากบริษัท และได้รับการดูแลจากบริษัทในกระบวนการผลิตและมีตลาดรองรับที่แน่นอน อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติอาจไม่ได้เป็นไปตามหลักการ เกษตรกรส่วนหนึ่งประสบปัญหาขาดทุนจากการทำเกษตรพันธสัญญา จนมีหนี้สินล้นท่วมตัว โดยเฉพาะเกษตรกรที่ทำฟาร์มปศุสัตว์พันธสัญญา เพราะต้องใช้จ่ายเงินลงทุนสูง ดังที่อธิบายไว้ในบทที่ 3

ความเสี่ยงด้านผลผลิตและราคา

งานวิจัยของเบญจพรรณและคณะ (2555a,b) และ จีรวรรณและพรสิริ (2557) ได้วิเคราะห์ความเสี่ยงทั้งด้านการผลิตและการตลาดของเกษตรกรที่ทำการเกษตรพันธสัญญาในภาคเหนือ โดยการสอบถามข้อมูลด้านผลผลิตและราคาที่ได้รับย้อนหลัง 10 ปี เพื่อดูการกระจายตัวของข้อมูลว่าผลผลิตต่อไร่และราคาที่ได้รับมีกระจายตัวอย่างไร เช่น ผลผลิตต่อไร่และราคาของมันฝรั่งอยู่ในระดับใดบ้างในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา โดยแบ่งเป็นระดับสูง ปานกลาง และต่ำ ถ้าเป็นกรณีสัตว์ ความเสี่ยงด้านการผลิตดูที่อัตราการตายของสัตว์ว่าในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา มีอัตราการตายในระดับใดบ้าง ต่ำ ปานกลางหรือสูงมากน้อยแค่ไหน กรณีเป็นการ

ผลิตแบบรับจ้างเลี้ยง พิจารณาว่าค่าจ้างเลี้ยงต่อกิโลกรัมในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา มีการกระจายตัวอย่างไร การรวบรวมข้อมูลในระยะยาว 10 ปี เนื่องจากแต่ละปีเกษตรกรจะได้ผลผลิตและค่าตอบแทนที่แตกต่างกัน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาหาความแปรปรวน ซึ่งเรียกว่า “**ค่าสัมประสิทธิ์ความแปรปรวน**” หากค่าที่ได้มีค่าสูงแสดงให้เห็นว่ามีความแปรปรวนหรือความไม่แน่นอนสูง หรือมีความเสี่ยงสูงนั่นเอง

ผลการศึกษาได้ค่าสัมประสิทธิ์ความแปรปรวนของพืชและสัตว์ที่ทำการศึกษา ดังตารางที่ 4.1 ผลที่ได้แสดงให้เห็นว่าความแปรปรวนด้านราคาของพืชในระบบพันธสัญญาจะไม่สูงมาก มีค่าทุกตัวต่ำกว่า 1 โดยกลุ่มพืชที่มีความแปรปรวนหรือความเสี่ยงด้านราคาต่ำ คือ ข้าวโพดฝักอ่อน ถั่วเหลืองฝักสด ข้าวโพดหวาน (0.08-0.16) ส่วนพืชที่มีความเสี่ยงด้านราคาสูง คือ มะเขือเทศ (0.74) รองลงมาคือ พริก (0.40) ส่วนในกลุ่มสัตว์ ความเสี่ยงเรื่องราคาค่อนข้างต่ำ อยู่ในระดับ 0.11-0.35 อย่างไรก็ตาม ความแปรปรวนหรือเสี่ยงที่เกิดขึ้นเป็นความเสี่ยงด้านผลผลิตมากกว่า โดยค่าสัมประสิทธิ์ความแปรปรวนของผลผลิตในกลุ่มพืชอยู่ระหว่าง 0.31-1.35 โดยพริกเป็นพืชที่มีความเสี่ยงด้านผลผลิตสูงกว่าพืชอื่น (1.35) รองลงมาคือ มะเขือเทศ (0.78) ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ (0.68) และ ถั่วเหลืองฝักสด (0.64) ตามลำดับ ส่วนพืชที่มีความเสี่ยงด้านผลผลิตต่ำที่สุด คือ ข้าวโพดหวาน (0.31) ข้าวโพดฝักอ่อน (0.44) และ มันฝรั่ง (0.45) ตามลำดับ ส่วนกลุ่มสัตว์ ความแปรปรวนด้านการผลิตวัดที่อัตราการตาย ผลการศึกษา พบว่า โดยภาพรวมการผลิตสัตว์มีความเสี่ยงมากกว่าการผลิตพืช คือ มีค่าสัมประสิทธิ์ความแปรปรวนด้านการผลิตอยู่ในช่วง 0.68-1.23 โดยการเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงมีความเสี่ยงด้านผลผลิตสูงที่สุด (1.23) รองลงมาคือ ปลา และ ไก่ไข่ประกันราคา (0.92-0.71) และต่ำที่สุดในการเลี้ยงไก่เนื้อประกันราคาและสุกรขุนรับจ้างเลี้ยง ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์ความแปรปรวนใกล้เคียงกันที่ 0.66 และ 0.68 ตามลำดับ

ตารางที่ 4.1 ความแปรปรวนของพืชและสัตว์ในระบบพันธสัญญา

พืชหรือสัตว์	ค่าสัมประสิทธิ์ความแปรปรวน	
	ผลผลิต	ราคา
มันฝรั่ง ¹	0.45	0.21
มะเขือเทศ ¹	0.78	0.74
ถั่วเหลืองฝักสด ¹	0.64	0.12
ข้าวโพดหวาน ¹	0.31	0.16
ข้าวโพดฝักอ่อน ¹	0.44	0.08
ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ ¹	0.68	0.28
พริก ¹	1.35	0.40
ปลาประกันตลาด ¹	0.92	0.20
สุกรขุนรับจ้างเลี้ยง ²	0.18	0.68
ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง ²	0.20	1.23
ไก่เนื้อประกันราคา ²	0.35	0.66
ไก่ไข่ประกันราคา ²	0.11	0.71

ที่มา: ¹เบญจพรรณและคณะ, 2555 และ ²จิรวรรณและพวลี, 2557

ความเสี่ยงด้านรายได้

ความเสี่ยงด้านรายได้สามารถคำนวณได้โดยการหาโอกาสของการขาดทุน โดยใช้ข้อมูลความแปรปรวนด้านผลผลิตและราคาย้อนหลัง 10 ปีดังกล่าวมาคำนวณหารายได้ที่คาดว่าจะได้รับและโอกาสของการเกิดขึ้นของรายได้ที่คาดหวังในแต่ละระดับ แล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลต้นทุนการผลิตเฉลี่ย เพื่อดูว่าโอกาสที่รายได้ที่คาดหวังจะน้อยกว่าต้นทุนการผลิตเฉลี่ยเป็นร้อยละเท่าไร ซึ่งเรียกว่า “โอกาสของการขาดทุน” โดยนำเสนอใน 2 รูปแบบ คือ โอกาสของการขาดทุนในต้นทุนเงินสด (เทียบกับต้นทุนการผลิตที่เป็นเงินสด) และโอกาสของการขาดทุนในต้นทุนรวม (เทียบกับต้นทุนการผลิตรวม) สามารถดูรายละเอียดของการคำนวณได้ที่รายงานฉบับเต็มของเบญจพรรณและคณะ (2555a,b) และจิรวรรณและพวลี (2557)

ซึ่งสามารถดาวน์โหลดได้จากเว็บไซต์ของแผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดี ชุมนโยบายสาธารณะ: ระบบการเกษตร (<http://www.tuhpp.net/?p=7392>)

ผลการศึกษา พบว่า โอกาสของการขาดทุนในต้นทุนเงินสดของการผลิตพืชอยู่ในช่วงร้อยละ 13-48 ซึ่งถ้าจัดแบ่งกลุ่มสามารถแบ่งออกได้เป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่ำ (ร้อยละ 0-25 หรืออินการผลิต 4-5 ปีมีความเสี่ยงที่จะขาดทุนในต้นทุนเงินสด 1 ปี) และกลุ่มที่มีความเสี่ยงปานกลาง (>ร้อยละ 25-ร้อยละ 50 หรือมีความเสี่ยงที่จะขาดทุนในต้นทุนเงินสดปีเว้นปี หรือปีเว้น 3 ปี) โดยพืชที่มีความเสี่ยงต่ำ ได้แก่ ข้าวโพดหวานและข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ และพืชที่มีความเสี่ยงปานกลาง ได้แก่ มันฝรั่ง มะเขือเทศ ข้าวโพดฝักอ่อน พริก และถั่วเหลืองฝักสด (ดังตารางที่ 4.2)

ตารางที่ 4.2 โอกาสของการขาดทุนในการผลิตพืชและปลาพันธสัญญา

ชนิด	ขนาดเฉลี่ย	โอกาสของการขาดทุน (ร้อยละ)	
		ต้นทุนเงินสด	ต้นทุนรวม
มันฝรั่ง	5.7 ไร่	48	58
มะเขือเทศ	2.5 ไร่	39	67
ถั่วเหลืองฝักสด	4.2 ไร่	28	41
ข้าวโพดหวาน	3.4 ไร่	13	53
ข้าวโพดฝักอ่อน	3.7 ไร่	34	46
ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์	3.9 ไร่	20	37
พริก	1.8 ไร่	30	39
ปลา	9,000 ตัว	40	49

ที่มา: เบลูจพรรณและคณะ, 2555a,b

ส่วนกรณีสัตว์ใช้การจัดกลุ่มความเสี่ยงแบบเดียวกัน พบว่า การเลี้ยงสุกรขุนแบบรับจ้างเลี้ยงและการเลี้ยงไก่เนื้อประกันราคาไม่มีความเสี่ยงหรือโอกาสของการขาดทุนในต้นทุนเงินสดเลย ขณะที่การเลี้ยงไก่เนื้อแบบรับจ้างเลี้ยงมีความเสี่ยงในระดับต่ำ (น้อยกว่าร้อยละ 25) ยกเว้นในฟาร์มขนาดเล็กที่มีโอกาสของการขาดทุนร้อยละ 32 ส่วนการเลี้ยงไก่ไข่ประกันราคาพบว่ามีความเสี่ยงในระดับสูง โดยฟาร์มที่มีขนาดเล็กกว่าจะมีความเสี่ยงสูงกว่า

ส่วนกรณีที่คิดเทียบต้นทุนรวม ซึ่งหมายถึงรวมค่าแรงงานคริวเรือน และค่าเสื่อมโรงเรือนและอุปกรณ์การผลิตด้วย พบว่า พืชที่มีความเสี่ยงสูงหรือมีโอกาสของการขาดทุนในต้นทุนรวมมากกว่าร้อยละ 50 ได้แก่ มะเขือเทศ รองลงมาคือมันฝรั่งและข้าวโพดหวาน และพืชที่มีความเสี่ยงปานกลางหรือมีโอกาสของการขาดทุนในต้นทุนรวมระหว่างร้อยละ 25-50 ได้แก่ ข้าวโพดฝักอ่อน ถั่วเหลืองฝักสด พริกและข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อการผลิตเมล็ดพันธุ์ โดยไม่มีพืชใดที่มีความเสี่ยงในระดับต่ำเลย

ส่วนในการเลี้ยงสัตว์ พบว่า การเลี้ยงสัตว์ที่มีความเสี่ยงสูงหรือโอกาสของการขาดทุนในต้นทุนรวมมากกว่าร้อยละ 50 ได้แก่ การเลี้ยงไก่ไข่ประกันราคาและไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง ส่วนการเลี้ยงไก่เนื้อประกันราคาและสุกรขุนรับจ้างเลี้ยงมีความเสี่ยงในระดับปานกลาง (ตารางที่ 4.3)

ตารางที่ 4.3 โอกาสของการขาดทุนในการทำปุ๋ยสัตว์ปัสสาวะ

ขนาดฟาร์ม	โอกาสในการขาดทุนต้นทุนเงินสด			
	สุกรขุน จ้างเลี้ยง	ไก่เนื้อ จ้างเลี้ยง	ไก่เนื้อ ประกันราคา	ไก่ไข่ ประกันราคา
เล็กมาก	-	20	0	64
เล็ก	0	32	0	66
กลาง	0	20	0	56
ใหญ่	0	-	0	54
ใหญ่มาก	-	6	0	44
ขนาดฟาร์ม	โอกาสในการขาดทุนต้นทุนรวม			
เล็กมาก	-	100	40	72
เล็ก	31	80	41	71
กลาง	29	58	40	65
ใหญ่	27	-	40	59
ใหญ่มาก	-	63	39	47

การปรับตัวและป้องกันความเสี่ยงของเกษตรกร

เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีวิธีในการป้องกันความเสี่ยงจากการผลิตและการตลาดในระบบพันธสัญญาที่ชัดเจน ผลการศึกษาของเบญจพรณและคณะ (2555) พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกพืชพันธสัญญาส่วนใหญ่ปรับตัวรับความเสี่ยงโดยการพยายามลดค่าใช้จ่าย (ร้อยละ 30) วิธีที่นิยมรองลงมาคือ การปลูกพืชชนิดอื่น (ร้อยละ 28) และการพุดจาปัญหาให้กับบริษัทคู่สัญญาหรือนายหน้าที่เป็นตัวแทนของบริษัท (ร้อยละ 25) ซึ่งเป็นวิธีที่เกษตรกรผู้ปลูกถั่วเหลืองฝึกสดีใช้ในการรับมือกับความเสี่ยง นอกจากนี้ยังมีวิธีอื่น ๆ คือ การออกไปรับจ้างนอกฟาร์มเพื่อหารายได้เสริมสร้างความหลายหลายของรายได้ การกู้ยืมเงินจากเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้องหรือนายทุน เป็นต้น

ในกรณีของเกษตรกรที่ทำปศุสัตว์พันธสัญญา จีวรธรณและพรสิริ (2557) ใช้วิธีประชุมกลุ่มย่อยกับเกษตรกรเพื่อให้เห็นว่าเกษตรกรมีวิธีการลดความเสี่ยงอย่างไรบ้าง ผลการประชุมได้ข้อสรุป 4 วิธี คือ

1) การรวมกลุ่มของเกษตรกร เพื่อปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งเทคโนโลยีการเลี้ยงที่เป็นประโยชน์ โดยไม่ต้องรอให้เกิดปัญหา แต่สามารถป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาไว้ก่อน

2) การพูดคุยชี้แจงปัญหาของเกษตรกรกับบริษัทคู่สัญญา จากการรวมกลุ่มในข้อแรก สามารถนำมาสู่การรวมกลุ่มเพื่อหาข้อตกลงในเรื่องต่าง ๆ กับบริษัท โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีเกิดปัญหาที่เกี่ยวข้องกับบริษัท เพื่อให้บริษัทมีส่วนร่วมในการแบ่งปันความรับผิดชอบด้วย

3) การดูแลเอาใจใส่ในการเลี้ยงเป็นอย่างดีและหมั่นศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ในการเลี้ยง เป็นวิธีการที่เกษตรกรมองว่าตัวเองต้องมีความขยันหมั่นเพียรและทุ่มเทดูแลกิจการของตนเองให้เป็นฟาร์มเลี้ยงสัตว์ที่มีการจัดการฟาร์มได้ตามมาตรฐานฟาร์ม

4) ศึกษาข้อมูลการลงทุนให้ดีก่อนตัดสินใจลงทุน เป็นมุมมองของเกษตรกรต่อผู้ที่สนใจลงทุนแต่ยังไม่ได้ลงทุนว่าควรมีการตัดสินใจให้รอบครอบเพราะปัจจุบันค่าก่อสร้างโรงเรือนและอุปกรณ์ต่าง ๆ มีราคาสูงมาก รวมทั้งมีข้อกำหนดมาตรฐานฟาร์มมากมายที่เกษตรกรต้องปฏิบัติตาม

ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการทำฟาร์มปศุสัตว์พันธสัญญา

การประชุมกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในระบบพันธสัญญา ได้ข้อสรุปถึงปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรประสบความสำเร็จในการทำฟาร์มปศุสัตว์พันธสัญญาอยู่ 7 ประการ ตามลำดับความสำคัญมากไปน้อย ดังนี้

1) พันธุ์สัตว์ที่ดี สมบูรณ์และแข็งแรง

เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด แต่เกษตรกรไม่สามารถกำหนดสายพันธุ์หรือที่มาของสัตว์ที่จะเลี้ยงได้ ถ้าลูกสัตว์ที่เลี้ยงมีสุขภาพไม่ดีมาตั้งแต่ต้น ส่งผลให้เติบโตช้า มีอัตราการเจ็บป่วยและตายสูง ส่งผลให้อัตราแลกเนื้อสูงและรายได้ต่ำได้ แต่ถ้าได้ลูกสัตว์ที่แข็งแรงเจริญเติบโตได้ดี ก็จะทำให้เกษตรกรได้ผลตอบแทนที่ดี

2) การเลี้ยงและการจัดการฟาร์มอย่างใกล้ชิด

เจ้าของฟาร์มต้องดูแลเอาใจใส่ในการเลี้ยงสัตว์อย่างใกล้ชิด เพราะการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย อาจส่งผลกระทบต่อสูงมาก เช่น ถ้าพัดลมระบายอากาศในโรงเรือนดับเพียง 30 นาที สามารถทำให้ไก่ตายได้ทั้งโรงเรือน แม้ว่าจะมีแรงงานจ้างแต่เจ้าของฟาร์มก็ต้องควบคุมดูแลทุกอย่าง

3) สภาพโรงเรือนและอุปกรณ์ในโรงเรือนที่ได้มาตรฐาน

สภาพโรงเรือนที่ไม่สมบูรณ์ เช่น จำนวนหรือขนาดพัดลมระบายอากาศไม่เหมาะสมกับจำนวนสัตว์ที่เลี้ยง ทำให้ระบบระบายอากาศทำงานได้ไม่ดี อุณหภูมิผิดปกติ ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของสัตว์ได้ รวมถึงสุขภาพในฟาร์มและการจัดการสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ฟาร์มด้วย อาจส่งผลต่อการเกิดโรคในฟาร์มได้

4) คุณภาพของบริษัทผู้สัญญา

แต่ละบริษัทมีเทคโนโลยีการผลิตและข้อตกลงเงื่อนไขที่แตกต่างกัน เกษตรกรต้องศึกษาบริษัทที่สนใจจะทำพันธสัญญาด้วยก่อน เพื่อให้เกิดความมั่นใจในคุณภาพของบริษัท ทั้งในด้านเทคโนโลยีการผลิตและการจัดการด้านการตลาดของบริษัท

5) ลักษณะของเกษตรกรที่ต้องช่างสังเกตและเรียนรู้

เกษตรกรผู้เลี้ยงต้องเป็นคนช่างสังเกตและเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น ถ้าไก่มีพฤติกรรมที่ผิดปกติไปจากเดิม ต้องหมั่นสังเกตว่าเป็นอะไร ไก่ไข่เครียดไม่ออกไข่หรือจิกกันตายก็ส่งผลกระทบต่อรายได้ที่จะได้รับ

6) ระยะเวลาจับสัตว์ขายที่แน่นอนตามข้อตกลง

ระยะจับสัตว์เลี้ยงจะมีผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกร เพราะเกษตรกรไม่สามารถกำหนดได้ว่าจะให้จับสัตว์เลี้ยงได้เมื่อไหร่ แต่บริษัทจะเป็นผู้กำหนด ถ้าสินค้าขาดตลาดบริษัทก็จะมาจับเร็วกว่ากำหนด ซึ่งสัตว์ที่เลี้ยงอาจมีน้ำหนักน้อยกว่าที่ควร ทำให้เกษตรกรไม่ได้ราคาตามช่วงที่เหมาะสม แต่ถ้าตลาดมีสินค้าเยอะ บริษัทจะมาจับช้ากว่ากำหนดที่ควรเป็น ซึ่งการเลี้ยงไปเรื่อย ๆ อัตราการเพิ่มของน้ำหนักมีน้อย ทำให้อัตราแลกเนื้อสูง ส่งผลให้รายได้ของเกษตรกรต่ำ

7) การรวมกลุ่มของเกษตรกร

การรวมกลุ่มเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการเลี้ยงช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน จะมีผลดีต่อประสิทธิภาพการเลี้ยงและการจัดการด้านรายได้ของเกษตรกร การรวมกลุ่มเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองกับบริษัท เช่น สามารถเชิญผู้บริหารของบริษัทมาเข้าร่วมประชุมด้วยได้ โดยใช้เวทีประชุมนี้ในการหาข้อตกลงในเรื่องต่าง ๆ กับบริษัท

5 ข้อควรระวังเกี่ยวกับ เกษตรพันธสัญญา

ในการทำเกษตรพันธสัญญามีหลายประเด็นที่เป็นเกร็ดเล็กเกร็ดน้อยที่เกษตรกรที่สนใจทำเกษตรพันธสัญญาควรรู้ไว้ก่อนการตัดสินใจทำ อันได้แก่ ลักษณะของคู่สัญญา ระยะเวลาของสัญญาและการต่อสัญญา ข้อตกลงในสัญญา มาตรฐานการผลิตของบริษัทคู่สัญญา ประเด็นเพิ่มเติมด้านการลงทุนและผลตอบแทน การแบ่งปันความเสี่ยงของคู่สัญญาในกรณีเกิดโรคระบาดและภัยธรรมชาติ ประเด็นด้านสังคม สิทธิของเกษตรกร รวมทั้งด้านสิ่งแวดล้อม และสุดท้ายเป็นการสรุปให้เห็นภาพลักษณะการได้อย่างเสียอย่างของระบบเกษตรพันธสัญญาที่เกษตรกรต้องตระหนักไว้ว่าไม่ได้มีอะไรดีไปเสียทุกอย่าง

ลักษณะของคู่สัญญา

- 1) คู่สัญญาของเกษตรกรมีหลายรูปแบบ ได้แก่ บริษัทแปรรูป นายหน้าหรือโบรกเกอร์ที่เป็นตัวแทนของบริษัทโดยตรง และนายหน้าอิสระ
- 2) ในการผลิตพืช ส่วนใหญ่เกษตรกรทำสัญญาผ่านนายหน้า ซึ่งเป็นผู้รวบรวมผลผลิตส่งให้บริษัทอีกต่อหนึ่ง และมักเป็นสัญญาปากเปล่า ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ต่างจากการเลี้ยงสัตว์ที่เกษตรกรทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรกับทางบริษัทโดยตรงหรือนายหน้าตัวแทนบริษัท

3) คู่สัญญาแต่ละรูปแบบ มีความแตกต่างกันในด้านขนาด การรับซื้อผลผลิต วิธีการส่งเสริมและดูแลเกษตรกร เทคโนโลยีการผลิต ความรับผิดชอบต่อความเสียหายของปัจจัยการผลิตและผลผลิต และเงื่อนไขการจ่ายเงิน ซึ่งเกษตรกรจะทำสัญญากับใคร ควรมีการศึกษา ในประเด็นที่แตกต่างกันเหล่านี้ให้ดีกว่าก่อน เช่น นายหน้าบางรายรับซื้อ ในราคาประกันที่สูงกว่า แต่เกษตรกรต้องรอนานกว่าจะได้รับเงิน ขณะที่นายหน้าอีกรายจ่ายเงินรวดเร็วแต่ให้ราคาต่ำกว่า

4) การสื่อสารระหว่างเกษตรกรกับบริษัทคู่สัญญาเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ถ้าเกษตรกรทำสัญญาผ่านนายหน้า โดยเฉพาะนายหน้าอิสระ ปัญหาหรือข้อมูลที่เกษตรกรต้องการสื่อสารไปยังบริษัท อาจไปไม่ถึง ทำให้เกิดความไม่เข้าใจและการผลิตไม่ราบรื่น ถ้าเกษตรกร ทำสัญญากับบริษัทหรือตัวแทนบริษัทโดยตรง และมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ของบริษัทมาเยี่ยมเยียนเกษตรกรอย่างใกล้ชิด ทำให้สามารถสื่อสาร ปัญหา กับบริษัทได้รวดเร็วและทันความต้องการ ลดความเสียหาย จากการผลิตได้

ระยะเวลาในการทำสัญญาและการต่อสัญญา

1) การทำสัญญาในระบบเกษตรพันธสัญญา ส่วนใหญ่ เป็นสัญญาระยะสั้น เช่น สัญญาต่อหนึ่งฤดูกาลผลิตในการผลิตพืช หรือสัญญาแบบปีต่อปีหรือรุ่นต่อรุ่นในการเลี้ยงสัตว์ ในพืชอาจไม่เป็น ปัญหามากนัก แต่ในการทำฟาร์มเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรต้องใช้เงินลงทุน สูงและใช้ระยะเวลานานกว่าจะคืนทุน แต่บริษัททำสัญญาแบบปีต่อปี ทำให้บริษัทมีอำนาจมากกว่า เช่น ในกรณีที่ต้องการให้เกษตรกร ปรับปรุงเทคโนโลยีการผลิต บริษัทจะออกจดหมายชี้แจงให้เกษตรกร ปฏิบัติตาม ถ้าไม่เช่นนั้นบริษัทจะไม่ต่อสัญญาให้ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความคุ้มทุนของเกษตรกรได้

2) ในปัจจุบัน เริ่มมีการทำสัญญาในระยะที่ยาวขึ้นกับ เกษตรกร เช่น การเลี้ยงไก่เนื้อของบริษัทขนาดใหญ่ทำสัญญา 8 ปี กับเกษตรกร ดังนั้น เกษตรกรที่ต้องการลงทุนเลี้ยงสัตว์ควรศึกษาให้ ดีกว่าบริษัทใดมีสัญญาในลักษณะใดบ้าง มีระยะเวลาสัญญานานแค่ไหน

3) ในกรณีพืช มีการคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมทำพันธสัญญา เช่นกัน โดยนายหน้าผู้รวบรวมผลผลิตจะพิจารณาว่าการดูแลแปลงปลูกพืชว่าทำได้ดีหรือไม่ ส่วนบริษัทจะพิจารณาจากข้อมูลการผลิตและผลผลิตของเกษตรกรที่ผ่านมาประกอบการทำสัญญาในปีต่อไป

ลักษณะข้อตกลงในเกษตรพันธสัญญา

1) ข้อตกลงต่าง ๆ ที่มีในสัญญาบริษัทเป็นผู้กำหนดเป็นสำคัญ และมีความแตกต่างกันในแต่ละบริษัทหรือตามชนิดพืช เช่น การทำพันธสัญญาในการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดของเกษตรกร เชียงใหม่และลำพูน พบว่า บริษัทมีการประกันรายได้ขั้นต่ำต่อไร่ ไว้ในกรณีที่มีปัญหาไม่สามารถเก็บผลผลิตได้ เกษตรกรจะได้รับค่าชดเชย 3,500 บาทต่อไร่ เป็นต้น ซึ่งไม่พบในพืชอื่น หรือในกรณีของมันฝรั่ง บริษัทได้ระบุไว้ในสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรว่า หลังจากการปลูก 90 วัน ถ้าแปลงของเกษตรกรคนใดไม่มีโรค และแมลง นายหน้าจะให้เงินพิเศษเป็นค่าตอบแทนบำรุงรักษา เพื่อเป็นโบนัสแก่เกษตรกรกิโลกรัมละ 0.20 บาท เท่ากับเป็นแรงจูงใจให้ผู้ปลูกมันฝรั่งมีความตั้งใจและเอาใส่ใจในการดูแลฟาร์มมากขึ้น

2) ในการทำเกษตรพันธสัญญา ส่วนใหญ่บริษัทจะมีข้อกำหนดเรื่องปัจจัยการผลิตไว้ชัดเจน พันธุ์พืชและสัตว์ส่วนใหญ่มาจากบริษัท ปัจจัยการผลิตอื่นบางครั้งมีการกำหนดทั้งชนิด ยี่ห้อ ปริมาณการใช้ ระยะเวลาการใช้ โดยเกษตรกรต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด หากเกษตรกรไม่ปฏิบัติตาม และเกิดความเสียหายกับผลผลิตและบริษัทสามารถพิสูจน์ได้ว่าเกิดจากการไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขด้านปัจจัยการผลิต บริษัทอาจไม่รับซื้อผลผลิตและไม่รับผิดชอบต่อความเสียหายใด ๆ โดยเกษตรกรยังคงต้องใช้หนี้ค่าปัจจัยการผลิตทั้งหมด

มาตรฐานการผลิตของบริษัท

1) โดยปกติบริษัทจะมีการกำหนดมาตรฐานการผลิตไว้ แต่ในทางปฏิบัติพบว่ามาตรฐานการผลิตของบริษัทสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ไม่นั่นแน่นอนและขึ้นอยู่กับบริษัทเป็นสำคัญ เช่น มาตรฐานการพักเล้าสุกรกำหนดว่าต้องมีการพักเล้าประมาณ 3 สัปดาห์เพื่อการฆ่าเชื้อ ทำให้โรงเลี้ยงปลอดโรค แต่ในสภาวะที่บริษัทมีลูกหมูจำนวนมากต้องการปล่อยออกให้เกษตรกรนำไปเลี้ยง บริษัทจะให้สัตวบาลมาขอร้องให้เกษตรกรช่วยเหลือลูกหมูมาลงฟาร์มก่อนกำหนด แต่ในสภาวะที่บริษัทผลิตลูกหมูได้น้อย บริษัทไม่มีลูกหมูมาลงให้ โดยให้เหตุผลเรื่องการพักเล้าที่ระยะปลอดโรค นั่นคือสาเหตุที่บางฟาร์มเลี้ยงสุกรได้ 2 รุ่นต่อปี ขณะที่บางฟาร์มเลี้ยงสุกรได้ 2.5 รุ่นต่อปี หรือแม้แต่ในฟาร์มก็ยังมีลักษณะคล้ายกัน บางฟาร์มได้เลี้ยงไก่เนื้อแค่ 4 รุ่นต่อปี ขณะที่บางฟาร์มเลี้ยงได้ถึง 6 รุ่นต่อปี เมื่อสอบถามเกษตรกรว่าทำไมเลี้ยงแค่ 4 รุ่น เกษตรกรตอบว่าบริษัทไม่เอาลูกไก่มาให้เลี้ยงก็ไม่รู้จะทำยังไง

ประเด็นที่ควรรู้เกี่ยวกับการลงทุนและผลตอบแทน

1) เกษตรกรส่วนใหญ่เข้าร่วมทำเกษตรพันธสัญญากับบริษัท ด้วยเหตุผลที่สำคัญ คือ ต้องการมีรายได้ที่แน่นอนและมั่นคง เกษตรกรควรทราบว่าแม้ว่าเกษตรกรส่วนหนึ่งที่เข้าร่วมเกษตรพันธสัญญาจะประสบความสำเร็จด้วยการมีรายได้ที่ดีขึ้น มีตลาดรองรับสินค้าที่แน่นอน แต่มีเกษตรกรส่วนหนึ่งเช่นกันที่ขาดทุน ไม่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรพันธสัญญาจนต้องเลิกทำไป และมีภาระหนี้สินมากมายที่ยังต้องชดใช้หลังจากนั้น ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ทำฟาร์มเลี้ยงสัตว์ เพราะการทำฟาร์มเลี้ยงสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นหมู ไก่เนื้อหรือไก่ไข่ เกษตรกรต้องเป็นผู้ลงทุนในปัจจัยการผลิตหลัก อันได้แก่ ที่ดิน โรงเรือน และอุปกรณ์การเลี้ยง เงินลงทุนเหล่านี้มีตั้งแต่หลักแสนไปจนถึงหลักล้านขึ้นอยู่กับขนาดของฟาร์ม บางบริษัทไม่ได้ชี้แจงข้อมูลการลงทุนอย่างครบถ้วนให้แก่เกษตรกร แต่ค่อยๆ ทอยบอกข้อมูล เกษตรกรต้องศึกษาหาข้อมูลการลงทุนจากแหล่งอื่นที่เชื่อถือได้

เพิ่มเติมด้วย เช่น จากเพื่อนเกษตรกรที่ลงทุนทำฟาร์มมาก่อน
หลาย ๆ คน

2) มาตรฐานการผลิตหรือมาตรฐานฟาร์มมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ บริษัทอาจให้เกษตรกรต้องลงทุนเพิ่ม เพื่อให้มีการผลิตเป็นไปตามมาตรฐานที่ภาครัฐกำหนดหรือเป็นไปตามมาตรฐานของบริษัท โดยเกษตรกรต้องเป็นผู้ลงทุนเอง บางบริษัทอาจให้การสนับสนุนในรูปแบบของสินเชื่อแต่บางบริษัทไม่มี เกษตรกรต้องหาแหล่งเงินกู้เพิ่มเอง ซึ่งทำให้นี้เงินเพิ่มขึ้น แต่ถ้าไม่ปฏิบัติตามบริษัทก็อาจจะไม่เอาสัตว์มาลงฟาร์มให้เลยจนกว่าเกษตรกรจะปฏิบัติตามที่บริษัทกำหนด

3) การทำพันธสัญญาแบบจ้างเลี้ยง แม้ว่าจะมีการกำหนดค่าจ้างเลี้ยงต่อกิโลกรัมที่แน่นอน แต่รายได้ที่เกษตรกรจะได้รับขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้าน เช่น ความรู้ความสามารถของเกษตรกรและนักสัตวบาลที่บริษัทส่งมาช่วยดูแลฟาร์ม ซึ่งสัตวบาลแต่ละคนมีความรู้ความสามารถไม่เท่ากัน เกษตรกรต้องเรียนรู้ที่จะช่วยเหลือตนเอง ไม่ใช่คอยพึ่งแต่สัตวบาล ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีของบริษัท เช่น พันธุ์สัตว์ที่ได้รับ คุณภาพอาหารสัตว์ ซึ่งส่วนนี้เกษตรกรควบคุมไม่ค่อยได้ ส่งผลให้การทำสัญญาแบบรับจ้างเลี้ยงไม่ได้ทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่แน่นอนเสมอไป

การรับซื้อผลผลิตของบริษัท

1) เกษตรกรอาจไม่ได้รับการชี้แจงอย่างชัดเจนในเรื่องการรับซื้อผลผลิตของบริษัท เช่น บางบริษัทมีการคัดคุณภาพของผลผลิตที่ไม่แน่นอน ในช่วงที่ผลผลิตมีมากและบริษัทประกันราคาไว้สูง บริษัทจะเข้มงวดในการตรวจคัดเกรดมาก แต่ถ้าผลผลิตมีไม่มากนักราคาประกันไม่สูงนัก บริษัทจะไม่เข้มงวดในการตรวจคัดเกรด ซึ่งอาจทำให้เกษตรกรสับสนในด้านคุณภาพของผลผลิตที่ควรเป็น และถูกเอาเปรียบได้

2) ในกรณีของสัตว์ พบความไม่แน่นอนในการเข้ามาจับซื้อผลผลิต เช่น ไข่เนื้อ พบปัญหาการทยอยจับไก่ตามความต้องการของตลาด ไม่ได้จับให้หมดในครั้งเดียว ส่งผลกระทบต่อไก่ พบปัญหาไก่ตายมากขึ้นจากการจับหลายครั้ง หรือในกรณีของสุกรรับจ้างเลี้ยงพบว่า เกษตรกรไม่ได้รับความยุติธรรมในการคำนวณอัตราแลกเนื้อเมื่อสิ้นสุดการเลี้ยง โดยกรณีสุกรตาย บริษัทไม่เอาน้ำหนักของสุกรที่ตายมาคำนวณด้วยทั้ง ๆ ที่สุกรกินอาหารก่อนตายเช่นกัน หรือกรณีสุกรแคะแสรนที่บริษัทคัดทิ้ง ซึ่งกินอาหารในปริมาณที่ไม่ต่างจากสุกรปกติ ทำให้การคำนวณอัตราแลกเนื้อสูงกว่าค่าที่บริษัทกำหนด ซึ่งเกษตรกรจะโดนปรับลดค่าจ้างเลี้ยงได้

การแบ่งปันความเสี่ยงในกรณีเกิดโรคระบาดและภัยธรรมชาติ

1) จากการศึกษาเรื่องการแบ่งปันความเสี่ยง พบว่า บริษัทคู่สัญญาแต่ละบริษัทมีการแบ่งปันความเสี่ยงในกรณีที่เกิดโรคระบาดและภัยธรรมชาติแตกต่างกันไป บางบริษัทร่วมรับผิดชอบโดยไม่เรียกเก็บหรือเรียกเก็บค่าปัจจัยการผลิตที่ได้จากบริษัทบางส่วน แต่ต้องมีข้อมูลที่แน่ชัดว่าความเสียหายเป็นผลมาจากเหตุที่ไม่สามารถควบคุมได้จริง ไม่ใช่จากการไม่เอาใจใส่ดูแลของเกษตรกร

2) เช่น กรณีถั่วเหลืองฝักสด ข้าวโพดหวานและข้าวโพดฝักอ่อนในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า บริษัทมีนโยบายช่วยเหลือค่าปัจจัยการผลิตครั้งหนึ่งกรณีเกิดโรคระบาดหรือภัยธรรมชาติ และบางกรณีพบว่านายหน้าบางรายจะพยายามช่วยเหลือเกษตรกรโดยยกหนี้ให้เช่นกัน เพราะต้องการแข่งขันกับนายหน้ารายอื่นในการรักษาลูกไร่ไว้

3) บางกรณีบริษัทไม่ได้แบ่งปันความเสี่ยง แต่ให้เกษตรกรต้องรับผิดชอบในค่าปัจจัยการผลิต โดยอาจให้ทยอยใช้หนี้สินจนหมด

4) ในกรณีของการเลี้ยงสัตว์ บริษัทอาจให้ความช่วยเหลือในการขนย้ายหรือจ่ายชดเชยให้ในกรณีเกิดภัยพิบัติจากธรรมชาติ โดยเฉพาะการทำสัญญาแบบรับจ้างเลี้ยง เพราะสัตว์ที่เลี้ยงเป็นของบริษัทอยู่แล้ว

ประเด็นด้านสังคมและสิทธิในสังคมที่ควรรู้

1) การทำเกษตรพันธสัญญาเป็นการทำเกษตรแบบเชิงเดี่ยว ใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยเพื่อควบคุมผลผลิตให้ได้ตามปริมาณ และคุณภาพที่ตลาดต้องการ ทำให้การผลิตต้องอยู่ในความควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิดของเจ้าหน้าที่ที่เป็นตัวแทนของบริษัท เกษตรกรบางรายบอกว่าเกษตรพันธสัญญาเป็นการทำการผลิตที่ทำให้ไร้ญาติขาดมิตร เพราะต้องใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในไร่นาฟาร์ม เพื่อให้ได้สินค้าตรงตามเกณฑ์ที่บริษัทกำหนด เช่น เกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ ถั่วแขก ข้าวโพดฝักอ่อน ซึ่งล้วนเป็นผลผลิตที่มีการระบุขนาดและคุณภาพที่ต้องการจากตลาดทั้งในและต่างประเทศ เกษตรกรจึงถูกกำหนดให้ผลิตให้ได้ตามความต้องการของตลาด โดยมีราคาประกันที่สูงเป็นลสิ่งจูงใจ ซึ่งต้องใช้เวลาในการดูแลเอาใจใส่ฟาร์มเป็นอย่างดี จนไม่มีเวลาให้กับกิจกรรมสังคมอื่น ๆ

2) ในการทำเกษตรพันธสัญญา เกษตรกรได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตจากบริษัท ในกระบวนการผลิตมีการกำกับดูแลจากบริษัทผ่านเจ้าหน้าที่ของบริษัท ในด้านการตลาดมีแหล่งรับซื้อที่แน่นอน เกษตรกรมีหน้าที่อย่างเดียวคือการใช้แรงงาน เกษตรกรจึงเปรียบเสมือนแรงงานรับจ้างของบริษัท แต่เป็นแรงงานนอกระบบที่ไม่มีกฎหมายคุ้มครองสิทธิจากการถูกเอารัดเอาเปรียบและไม่มีสวัสดิการดูแลอย่างทั่วถึง

3) การผลิตพืชบางอย่าง เช่น พริก ถั่วเหลืองฝักสด ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ และมันฝรั่ง มีมาตรฐานในการควบคุมปริมาณและคุณภาพของผลผลิตสูง เกษตรกรต้องควบคุมเรื่องโรคแมลงอย่างมาก บริษัทกำหนดให้ใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและวัชพืชค่อนข้างมาก ทำให้เกษตรกรได้รับผลกระทบด้านสุขภาพ แต่บริษัทไม่มีระบบดูแลสุขภาพให้เกษตรกร ไม่มีระบบการจ่ายเงินค่ารักษาพยาบาลจากการเจ็บป่วยเพราะสารเคมี รวมทั้งไม่ได้มีการดำเนินการใดๆ ที่เกี่ยวกับการลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนด้วย

ประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมที่ต้องพึงระวัง

1) ในการทำฟาร์มปศุสัตว์พันธุ์สัญญา เกษตรกรต้องลงทุนทำฟาร์มให้เป็นไปตามมาตรฐานที่กรมปศุสัตว์กำหนดด้วยตนเอง ทางบริษัทจะไม่รับผิดชอบแต่สามารถให้คำแนะนำได้ เกษตรกรต้องให้ความสนใจประเด็นเรื่องมลภาวะจากฟาร์มเลี้ยงสัตว์ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน เพราะถ้าเกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว มีผู้ฟ้องร้อง เกษตรกรอาจได้รับผลกระทบโดยการเสียค่าปรับหรือโดนปิดฟาร์มได้

2) เกษตรกรต้องศึกษามาตรฐานฟาร์มว่ามีข้อกำหนดเรื่องอะไรไว้อย่างไรบ้าง เช่น มีการกำหนดว่าที่ตั้งฟาร์มต้องอยู่ห่างจากแหล่งชุมชนอย่างน้อยเพียงใด ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับขนาดฟาร์ม ยิ่งฟาร์มขนาดใหญ่ยิ่งต้องอยู่ห่างจากชุมชนมากขึ้น บางครั้งเกษตรกรเจอปัญหาชุมชนขยายตัวเข้ามาใกล้ฟาร์มด้วย และข้อกำหนดด้านการมีแหล่งน้ำสะอาดตามมาตรฐานคุณภาพน้ำใช้ และที่สำคัญคือข้อกำหนดให้การตั้งฟาร์มต้องได้รับความยินยอมจากองค์การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น อันได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาล ซึ่งต้องดำเนินการผ่านการทำประชาคมหมู่บ้านก่อนจึงจะได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานท้องถิ่น การดำเนินการเพื่อให้ได้รับความยินยอมเป็นหน้าที่ของเกษตรกรที่ต้องดำเนินการเอง โดยบริษัทยินดีให้ความช่วยเหลือด้านข้อมูลที่ต้องการ

3) ที่ผ่านมา กรมปศุสัตว์ได้มีโครงการฝึกอบรมให้แก่เกษตรกรในเรื่องมาตรฐานฟาร์มเลี้ยงสัตว์อยู่ทุกปี และเกษตรกรสามารถหาข้อมูลด้านมาตรฐานฟาร์มผ่านเจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์หรือผ่านเว็บไซต์ของกรมปศุสัตว์ได้

การได้อย่างเสียอย่างในระบบพันธสัญญา

การทำเกษตรพันธสัญญามีข้อดีและมีข้อเสียที่ต้องแลกเปลี่ยนกัน เช่น

1) เกษตรพันธสัญญาช่วยลดภาระในการหาตลาดของเกษตรกร แต่เกษตรกรต้องยอมแลกด้วยการยอมรับราคาที่บริษัทเสนอให้ รวมทั้งเวลาในการเข้ามารับซื้อของบริษัท ซึ่งบริษัทเป็นผู้กำหนดฝ่ายเดียว

2) เกษตรพันธสัญญาช่วยลดภาระด้านการหาแหล่งเงินทุนในการซื้อปัจจัยการผลิตของเกษตรกร เพราะบริษัทเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิตให้เกษตรกร (ในกรณีรับจ้างเลี้ยง) หรือให้สินเชื่อในรูปแบบของปัจจัยการผลิต (กรณีประกันราคา) แต่สิ่งที่เกษตรกรต้องแลกเปลี่ยนคือ การต้องใช้ปัจจัยการผลิตตามคุณภาพที่ได้รับจากบริษัทอย่างไม่สามารถเลือกหรือต่อรองได้ ซึ่งมักพบว่าเป็นปัญหาสำคัญที่เกษตรกรกล่าวถึงและส่งผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกร เช่น พันธุ์ที่ได้รับไม่ได้คุณภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กรมปศุสัตว์. 2548. “การเลี้ยงสุกร”. สำนักพัฒนาการปศุสัตว์และถ่ายทอดเทคโนโลยี กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์. กรุงเทพฯ.
- กรมปศุสัตว์. 2555. “มาตรฐานฟาร์มเลี้ยงไก่เนื้อ”. (10 ธันวาคม 2556) [ระบบออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.dld.go.th/home/stchick.html>
- กรมปศุสัตว์. 2555. “มาตรฐานฟาร์มเลี้ยงไก่ไข่”. (10 ธันวาคม 2556) [ระบบออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://www.dld.go.th/home/stchick.html>
- กรมปศุสัตว์, มปป. “เอกสารแนะนำประเภทของก๊าซชีวภาพ”. (28 พฤษภาคม 2557) [ระบบออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://region6.dld.go.th/2014/pdf/bo1/Bin2.pdf>
- จิรวรรณ กิจชัยเจริญ และพรลลิตี สืบพงษ์สังข์. 2557. **ความเสี่ยง ผลตอบแทน และการปรับตัวของเกษตรกรในการทำฟาร์มปศุสัตว์ภายใต้ระบบพันธสัญญาในเขตจังหวัดภาคเหนือ**. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
- นนท์ นุชหมอน. 2556. **การสำรวจองค์ความรู้เพื่อการปฏิรูปประเทศไทย: เกษตรพันธสัญญา ภาพรวมและบทสำรวจประเด็นปัญหาในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: เปนไท.
- เบญจพรรณ เอกะสิงห์ จิรวรรณ กิจชัยเจริญ และพรลลิตี สืบพงษ์สังข์. 2555a. **ความเสี่ยงในการเกษตรระบบพันธสัญญาในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน เล่ม 1: การวิเคราะห์ภาพรวม**. ศูนย์วิจัยระบบทรัพยากรเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
- เบญจพรรณ เอกะสิงห์ จิรวรรณ กิจชัยเจริญ และพรลลิตี สืบพงษ์สังข์. 2555b. **ความเสี่ยงในการเกษตรระบบพันธสัญญาในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน เล่ม 2: การวิเคราะห์รายพืช/สัตว์**. ศูนย์วิจัยระบบทรัพยากรเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

• • •

การทำเกษตรพันธสัญญา
มีปัญหาสำคัญประการหนึ่ง คือ
การที่เกษตรกรไม่ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับการลงทุน
ผลตอบแทน ความเสี่ยง รวมถึงประเด็นต่างๆ
เกี่ยวกับข้อตกลงในระบบพันธสัญญาที่ดีพอ
ก่อนทำการตัดสินใจลงทุน
ในระบบเกษตรพันธสัญญา
เมื่อตัดสินใจลงทุนทำแล้วอาจพบภายหลังว่า
การทำเกษตรพันธสัญญา
ไม่ใช่ระบบเกษตรที่ตนเองต้องการ

• • •

